

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ADANA ALPARSLAN TÜRKER BİLİM VE TEKNOLOJİ
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KENT ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞMENİN SUÇ ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

Burçin KUMRAL ELVER
YÜKSEK LİSANS

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ADANA ALPARSLAN TÜRKER BİLİM VE TEKNOLOJİ
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KENT ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞMENİN SUÇ ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

Burçin KUMRAL ELVER
YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Konuralp SEZGİLİ

ADANA 2022

ÖZET

EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞMENİN SUÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

Burçin KUMRAL ELVER

Yüksek Lisans, Kent Çalışmaları Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Konuralp SEZGİLİ

Şubat 2022, 78 sayfa

Bu çalışmada sosyal ve ekonomik gelişmenin suç üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu amaçla, sosyal ve ekonomik gelişmeyi temsilen Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen İnsani Gelişme Endeksi ve alt bileşenleri kullanılarak; sosyal ve ekonomik gelişmenin malvarlığına karşı suçlar ve cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar üzerindeki etkisi, 2005-2018 dönemini kapsayan on dört yıllık süreç için OECD ülkeleri bağlamında incelenmiştir. İnsani gelişme ve suç ilişkilerinin analizi için panel vektör otoregresif (VAR) yöntemi kullanılmıştır. Araştırma modelinde insani gelişme endeksi ve alt bileşenlerinin etkisi iki suç grubu için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bulgular, insani gelişme ve suç arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, insani gelişme ve alt bileşenlerinde kaydedilen endeks değerlerinin malvarlığına karşı suç oranlarının ve cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suç oranları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucunu, endeks değeri arttıkça suç oranlarının azaldığını ortaya koymaktadır. Bulgular, adli ve cezai tedbirlerin ötesinde, insani gelişmenin esasını teşkil eden konularda geliştirilecek politikaların suçun önlenmesinde etkili sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik ve Sosyal Gelişme, İnsani Gelişme, İnsani Gelişme Endeksi, Suç, Suçun Önlenmesi

ABSTRACT

A COMPARATIVE STUDY ON EFFECTS OF ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT ON CRIME

Burçin KUMRAL ELVER

M.Sc., Department of Urban Studies

Supervisor: Assist. Prof. Konuralp SEZGİLİ

February 2022, 78 pages

In this study, the effects of social and economic development on crime were examined. For this purpose, the effect of social and economic development on offenses against property and offenses against sexual inviolability has been examined in the context of OECD countries for covering the fourteen-years period between 2005-2018 by using the Human Development Index developed by United Nations Development Programme (UNDP) and its sub-components which represents social and economic development. The panel vector autoregressive (Panel VAR) method is used for the analysis of human development and crime relations. In the research model, the impact of the human development index and its sub-components were evaluated separately for the two crime groups. The findings show that there is a one-way causality relationship between human development and crime. In other words, the findings show that the index values recorded in human development and its sub-components have a significant effect on the rates of crimes against property and crimes against sexual inviolability, and that crime rates decrease as the human development index values increase. The findings show that beyond judicial and penal measures, policies to be developed on issues that constitute the basis of human development can have effective results in the prevention of crime.

Keywords: Economic and Social Development, Human Development, Human Development Index, Crime, Crime Prevention

TEŞEKKÜR

Değerli katkılarıyla bana yol gösteren tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Konuralp SEZGİLİ'ye, tez savunma jüri üyeleri Sayın Prof. Dr. İlter ÜNLÜKAPLAN'a, Sayın Doç. Dr. Hasan Bilgehan YAVUZ'a ve her zaman yanımda olan değerli aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	2
1.2. Çalışmanın Önemi	2
1.3. Çalışmanın Problem Cümleleri	3
1.4. Çalışmanın Yöntemi	3
2. LİTERATÜR İNCELEMESİ	4
2.1. Suçun Kavramsal Çerçevesi	4
2.1.1. Suç Kavramı.....	4
2.1.1.1. Suç Kavramının Tarihsel Gelişimi	4
2.1.1.2. Suçla İlişkili Kavramlar	6
2.1.1.3. Suç Sınıflandırmaları.....	8
2.1.2. Suçun Nedenlerine Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar	11
2.1.2.1. İyolojik Suç Kuramları	11
2.1.2.2. Psikolojik Suç Kuramları	12
2.1.2.3. Sosyolojik Suç Kuramları	12
2.1.2.4. Ekonomik Suç Kuramları.....	13
2.2. Ekonomik ve Sosyal Gelişmenin Kavramsal Çerçevesi.....	14
2.2.1 Ekonomik ve Sosyal Gelişme	14
2.2.2. Ekonomik ve Sosyal Gelişmenin Ölçülmesine Yönelik Çabalar	16
2.2.3. İnsani Gelişme Endeksi ve Boyutları.....	17
2.2.3.1. Uzun ve Sağlıklı Yaşam Boyutu	18
2.2.3.2. Bilgi Boyutu	19
2.2.3.3. Kaliteli Yaşam Boyutu	20
2.2.4. İnsani Gelişme Endeksinin Hesaplama Yöntemi.....	21

2.3.	Ekonomik ve Sosyal Gelişme Bileşenleri ile Suç İlişkisi.....	22
2.3.1.	Sağlık, Gelişme ve Suç Arasındaki İlişki	22
2.3.2.	Eğitim, Gelişme ve Suç Arasındaki İlişki.....	25
2.3.3.	Gelir, Gelişme ve Suç Arasındaki İlişki	28
3.	ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	32
3.1.	Araştırma Modeli.....	32
3.2.	Veri Analizi	34
3.2.1.	Panel Pesaran Birim Kök Testi	34
3.2.2.	Panel Granger Nedensellik ve Panel VAR Analizi.....	35
3.3.	İGE ile Malvarlığına Karşı İşlenen Suçlara İlişkin Bulgular	36
3.3.1.	Yatay Kesit Bağımlılık Testi	36
3.3.2.	Panel Birim Kök Testi	37
3.3.3.	Panel Nedensellik Analizi.....	37
3.3.4.	Panel Vektör Otoregresif Analizi.....	38
3.4.	İGE ile Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçlara İlişkin Bulgular	40
3.4.1.	Yatay Kesit Bağımlılık Testi	41
3.4.2.	Panel Birim Kök Testi	41
3.4.3.	Panel Nedensellik Analizi.....	42
3.4.4.	Panel Vektör Otoregresif Analizi.....	42
3.5.	İGE Alt Boyutları ile Malvarlığına ve Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçlara İlişkin Bulgular	45
3.5.1.	Yatay Kesit Bağımlılık Testi	45
3.5.2.	Panel Birim Kök Testi	46
3.5.3.	Panel Nedensellik Analizi.....	47
3.5.4.	Panel Vektör Otoregresif Analizi.....	47
3.6.	Türkiye ve OECD Ülkelerinin Karşılaştırılması	50
3.6.1.	İnsani Gelişme Endeksi Sonuçlarının Karşılaştırılması.....	51
3.6.1.1.	İGE ile Malvarlığına Karşı İşlenen Suçların Karşılaştırılması.....	51
3.6.1.2.	İGE ile Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçların Karşılaştırılması	54
3.6.2.	İnsani Gelişme Alt Endekslerinin Sonuçlarının Karşılaştırılması	55
3.6.2.1.	Suç Oranı Verilerine Göre Ülke Karşılaştırılması	55
3.6.2.2.	İGE Alt Endeks Verilerine Göre Ülke Karşılaştırılması	57

4. SONUÇ.....	61
5. ÖNERİLER	66
KAYNAKLAR.....	67
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1. İnsani gelişme endeksi oluşumu, UNDP insani gelişme raporu, (1990-2015).....	18
Şekil 3.2. Etki tepki fonksiyonları	39
Şekil 3.3. Etki – tepki fonksiyonları	43
Şekil 3.4. Etki – tepki fonksiyonları	48
Şekil 3.5. Etki – tepki fonksiyonları	50

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Endekse dönüştürme değişken değerleri	21
Tablo 2.2. Sağlık, gelişme ve suç arasındaki ilişkiye yönelik araştırma bulguları.....	24
Tablo 2.3. Eğitim, gelişme ve suç arasındaki ilişkiye yönelik araştırma bulguları	27
Tablo 2.4. Gelir, gelişme ve suç arasındaki ilişkiye yönelik araştırma bulguları.....	30
Tablo 3.1. MALSUÇ serisi için yatay kesit bağımlılık testi	37
Tablo 3.2. İGE serisi için yatay kesit bağımlılık testi	37
Tablo 3.3. MALSUÇ ve İGE serilerinin PESCADF test sonuçları.....	37
Tablo 3.4. Panel Granger nedensellik sonuçları	38
Tablo 3.5. Panel VAR model için uygun gecikme seçimi.....	38
Tablo 3.6. Panel VAR modeli tahminleri	39
Tablo 3.7. Varyans ayrıştırması sonuçları	39
Tablo 3.8. CİNSSUÇ serisi için yatay kesit bağımlılık testi	41
Tablo 3.9. İGE Serisi için yatay kesit bağımlılık testi	41
Tablo 3.10. CİNSSUÇ ve İGE Serilerinin PESCADF Test Sonuçları	41
Tablo 3.11. Panel Granger nedensellik sonuçları	42
Tablo 3.12. Panel VAR Model için Uygun Gecikme Seçimi.....	42
Tablo 3.13. Panel VAR modeli tahminleri.....	43
Tablo 3.14. Varyans ayrıştırması sonuçları	44
Tablo 3.15. MALSUÇ serisi için yatay kesit bağımlılık testi	45
Tablo 3.16. CİNSSUÇ serisi için yatay kesit bağımlılık testi	45
Tablo 3.17. YASAMENDEKS serisi için yatay kesit bağımlılık testi.....	45
Tablo 3.18. GINIENDEKS serisi için yatay kesit bağımlılık testi.....	45
Tablo 3.19. EĞİTİMENDEKS Serisi için Yatay Kesit Bağımlılık Testi	46
Tablo 3.20. GINIENDEKS IPS test sonuçları.....	46
Tablo 3.21. Serilerinin PESCADF test sonuçları	46
Tablo 3.22. Panel VAR modelleri için uygun gecikme seçimi	47
Tablo 3.23. Panel VAR modeli tahminleri (MALSUÇ).....	48
Tablo 3.24. Panel VAR modeli tahminleri (CİNSSUÇ)	49
Tablo 3.25. Suç oranı verilerine göre ülke karşılaştırmaları	52
Tablo 3.26. İGE oranı verilerine göre ülke karşılaştırmaları.....	53
Tablo 3.27 Suç oranı verilerine göre ülke karşılaştırmaları	54

Tablo 3.28. Eğitim-gelir-sağlık endeksi ile malvarlığına karşı işlenen suçların karşılaştırılması	55
Tablo 3.29. Eğitim-gelir-sağlık endeksi ile cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların karşılaştırılması	56
Tablo 3.30. Eğitim endeks oranı verilerine göre karşılaştırmaları	57
Tablo 3.31. GİNİ Endeks oranı verilerine göre ülke karşılaştırmaları	58
Tablo 3.32. Sağlık Endeks oranı verilerine göre ülke karşılaştırmaları	60

KISALTMALAR

BM	: Birleşmiş Milletler
CBGE	: Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi
CGE	: Cinsiyet Gelişme Endeksi
CGÖ	: Cinsiyet Güçlendirme Ölçümü
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EUİGE	: Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HDI	: İnsani Gelişme Endeksi
HDR	: İnsani Gelişme Raporu
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İGR	: İnsani Gelişme Raporu
İYE	: İnsani Yoksulluk Endeksi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
TCEE	: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UN	: Birleşmiş Milletler
UNDP	: Birleşmiş Milletler Gelişme Programı
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
VAR	: Panel Vektör Otoregresif
WFP	: Dünya Gıda Programı
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşını izleyen dönemlerde görece az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkelerin sahip olduğu standartlara ulaşmaya çalışmışlardır. Gelişmenin yalnızca ekonomik büyüme anlamına gelmediği; insanların yaşam kalitesinin de artırılması gerektiği anlayışı ile ülkeler sosyo-ekonomik sistemlerinin dönüşümünü amaçlamıştır (Harris, 2000). Bu amaca erişmek için Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası gibi uluslararası örgütler; insan haklarının, sosyal hakların, eşitlik ve adaletin tüm bireylere sağlanması ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik politikalar geliştirilmesi için kaynak sağlamıştır (Özmete, 2010). Bu süreçte gelişme kavramı, ekonomik içeriğinin yanı sıra sosyal bir temele doğru yönelmiş ve insanın yaşam kalitesinin yükselmesine yönelik gelişme yaklaşımları oluşmaya başlamıştır. İnsani gelişme savunucularından Amartya Sen'e göre kişisel gelirlerin artması, GSMH'nin büyümesi, sanayileşme, teknoloji gibi öğeler; özgürlüklerin gerçek anlamda genişletilmesi süreci anlamına gelen "gelişme" kavramı için yalnızca bir araçtır (akt. Kirmanoğlu, 2005). Bununla uyumlu olarak, ülkelerin gelişmesinin kapsamlı sosyal değişimlere neden olacağını ileri süren görüşler yaygındır. Suç, bu tartışmada öne çıkan konulardan biridir. Nitekim Friday (1998), ülkelerin gelişme örüntülerinin eşitsiz bir ekonomik yapı ortaya çıkardığını, dengeli ve eşit şekilde gerçekleşmeyen gelişme örüntüsünün daha çok suça yol açtığını ileri sürmektedir. Döngüsel olarak, suçla etkin bir şekilde mücadele edilememesi de birçok ülkede büyümeyi ve gelişmeyi geciktirmiştir (Jonathan vd., 2021). Çeşitli sosyo-ekonomik faktörlerden etkilenmekte olan suçun (Durusoy vd., 2008) kaynaklarının bilinmesi ve anlaşılması, suçla mücadele için sergilenen çabaların ve hayata geçirilen programların etkili biçimde yürütülmesi bakımından oldukça önemlidir (Gültekin ve Oğuzhan, 2021).

Suçun nedenlerine ve sonuçlarına yönelik sosyoekonomik fenomenler ulusal ve uluslararası literatürde önemli bir araştırma konusudur. Ülkelerin gelişmişliğini değerlendirmede ekonomik büyümenin yanı sıra insanların içinde bulundukları koşulların ve onların yeteneklerinin de birer kriter olması gerektiğini vurgulayarak oluşturulan İnsani Gelişme Endeksi (UNDP, 2010), suçun sosyo-ekonomik bağlamını anlamak için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın konusu, bu çerçevede, ekonomik ve sosyal gelişme ile suç arasındaki ilişkidir. Çalışmada öncelikle suçun tarihsel gelişimi ile suç kavramı ele alınmakta, ekonomik ve sosyal gelişmenin suç ile ilişkisi ulusal ve uluslararası

literatür bulguları ışığında değerlendirilmektedir. İnsani Gelişme Endeksi (İGE) boyutları ile suç türleri arasındaki ilişki panel vektör otoregresif (VAR) ile incelenmekte, araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular ile uluslararası karşılaştırmalar yapılarak öneriler ortaya konmaktadır.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Yirminci yüzyılda suç kavramının çeşitli sosyo-ekonomik faktörlerle ilişkisinin ortaya konması ile bu kavram disiplinler arası bir nitelik kazanmış, dahası suça özgü bilim dalları olgunlaşmaya başlamıştır (Dönmezer, 2002). Türkiye’de 1930’lu yıllardan itibaren bu alan sınırlı olarak gelişmeye başlamıştır. Çalışmalarda genel olarak suçun nedenleri, işleniş biçimleri, suçlunun çeşitli demografik özellikleri ve içinde bulunduğu sosyal etkileşim ortamı üzerinde yoğunlaşmıştır (Yıldırım, 2014). Bu çalışmada, suç ile ekonomik ve sosyal gelişme arasındaki ilişki ve insani gelişmenin çeşitli boyutlarının suçun oluşumuna, suç türlerine, suç oranlarına etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından oluşturulan İGE ve bu endeksin alt boyutlarını oluşturan Eğitim Endeksi, Gelir Endeksi ve Sağlık Endeksi ile malvarlığına karşı işlenen suçlar ve cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suç türleri arasındaki ilişki incelenecektir. Türkiye’de işlenen suçlar içerisinde öne çıkan bu iki suç türüne ait suç oranları artış eğilimi göstermektedir. Adalet istatistiklerine göre Türk Ceza Kanunu’nda (TCK) bu suçlarla ilgili olarak son on yılda suç sayısı oranına göre açılan davalarda ilk sırayı malvarlığına karşı işlenen suçlar oluşturmaktadır. (Adalet Bakanlığı, 2020). Son olarak, ele alınan endekslerdeki değişken kümelerinin suçun belirleyenleri olarak incelenmesi ve uluslararası karşılaştırmalar yapılması amaçlanmıştır.

1.2. Çalışmanın Önemi

Ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanması ve sürdürülebilmesine küresel ölçekte öncülük eden UNDP; barış, adalet ve güçlü kurumlar hedefi ile sürdürülebilir gelişmişliği temel değerler olarak belirterek bu değerlerin kurumsallaşmadığı ülkelerde güvensizliğin yaygın olduğunu, güvensizliği ise ülkelerin gelişmesini ve büyümesini etkilediğini, sonuçta kalıcı haksızlıklar ve suç türlerinin yaygınlaşmasının görüldüğünü ileri sürmektedir (UNDP, 2020). Niceliksel olarak artış gösteren malvarlığına karşı işlenen suçlar ve cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar toplumun her kesimini ilgilendiren ve travmatik etkiler yaratabilen önemli suç türleri arasındadırlar. Literatürde suç ve gelişme arasındaki ilişkilerin incelendiği

Çalışmalarda, ekonomik ve sosyal gelişme göstergeleri içinde çeşitli değişkenler ele alınmıştır. Bu değişkenlerden özellikle gelir unsuru ile suç ilişkisine yönelik çalışmaların fazlalığı dikkat çekmektedir. Aynı zamanda suç ile sağlık, eğitim, kültür, demografik özellikler gibi değişkenler ile İnsani Gelişme Endeksi değişkeninin de dahil edildiği ve tek bir suç türünün seçildiği çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmada iki farklı suç türü ile İnsani Gelişme Endeksi ve bileşenleri arasındaki ilişki bütüncül olarak ele almıştır. Bu tez çalışması sonucunda elde edilen veriler ışığında suçların önlenmesi konusunda öneriler geliştirilmesi de hedeflenmiştir.

1.3. Çalışmanın Problem Cmleri

Ekonomik ve sosyal gelişmenin suç üzerindeki etkilerinin karşılaştırmalı olarak araştırılması, suçu önlemeye ya da suç oranlarını azaltmaya yönelik politikaların geliştirilmesi bağlamında önemli bir açıklayıcıdır. Bu erçevde araştırmanın problem cmleri aşağıdaki gibidir:

- Ekonomik ve sosyal gelişme suç üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip midir?
- İnsani Gelişme Endeksi suç oranlarını açıklayıcı bir etkiye sahip midir?
- İnsani Gelişme Endeksi ile alt endeksleri aynı suç türü üzerinde farklı etkilere sahip midir?

1.4. Çalışmanın Yöntemi

Bu alışmada, İGE ve İGE bileşenleri olan gelir endeksi, eğitim endeksi ve yaşam (sağlık) endeksi ile malvarlığına karşı suçlar ve cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar olmak üzere iki suç kategorisindeki suç türleri ile ilişkisi ve etkileşimleri incelenmektedir. Bu ilişkinin analizi için ekonometrik bir yöntem olan panel vektör otoregresif (VAR) kullanılarak iki suç grubu için ayrı ayrı uygulanmaktadır. Öte yandan, İGE'nin üç alt boyutu da suç grupları bağlamında incelenmektedir. Son olarak, bulgulara ilaveten suç verileri OECD lke istatistikleri bağlamında karşılaştırılmaktadır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1. Suçun Kavramsal Çerçevesi

Ekonomik ve sosyal gelişmenin suç üzerindeki etkilerinin anlaşılabilmesi bağlamında ilk olarak suçun kavramsal çerçevesi ortaya konmalıdır. Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak suçun tarihsel gelişimi incelenmekte, suçla ilişkili diğer kavramlar ve suç sınıflandırmalarına yer verilerek kavramsal çerçeve oluşturulmaktadır. İkinci olarak, suçun nedenlerine ilişkin yaklaşımlar ele alınarak kuramsal çerçeve geliştirilmektedir.

2.1.1. Suç Kavramı

Suç, yalın olarak belirli hareketlerin yasak fiillerden sayılması şeklinde tanımlanabilir. (Dönmezer, 2002). Bununla birlikte suç kavramının etkili ve doğru biçimde anlaşılması, kavramın tarihsel arka planının suç ile ilişkili diğer kavramlarla birlikte daha anlamlı hale gelebilir (Güllü, 2014). Bu çerçevede bu başlıkta ilk olarak suç kavramının tarihsel arka planı incelenmekte, antik dönem olarak nitelendirilen, formel kanunlar yerine suçun belirleyicisinin dinsel kurumların olduğu modern öncesi dönem, aydınlanma ile aklın düşünme merkezine yerleştiği modern dönem, son olarak insanın ve insan haklarının ön planda olduğu modern sonrası dönemler ele alınmaktadır. İkinci olarak, bu arka plan temelinde suç ile ilişkili benzer kavramlar incelenmektedir. Son bölümde, suç tasnifleri incelenmiş ve Türk hukuk sisteminde suç kategorileri ele alınmıştır.

2.1.1.1. Suç Kavramının Tarihsel Gelişimi

İlk insan topluluklarının eşitlikçi bir sosyal sisteme sahip olduğu; kültür, roller, gruplar ve iş bölümü gibi toplumsal olguların bugünkü anlamıyla gelişmediği bilinmektedir. Bu topluluklarda devlet çatısı ya da biçimsel kanunlar yerine çeşitli sosyal normlar bir arada yaşamı düzenlemektedir (Mayor, 2013; Zengin, 2018). Tarihin en eski uygarlıklarından Sümerler’de yerleşik hayat içinde ürün hesaplarının tutulmasına ihtiyaç duyulmuş (Bilhan, 1983); bu ihtiyaç, yazının keşfiyle sonuçlanmıştır (Özbay, 2005). Yazının kullanılmaya başlanması ile toplumsal düzeni sağlamak üzere sözleşmelerin kullanılması ile yazılı hukuk ortaya çıkmıştır. Toplumsal düzenin sürdürülebilirliği için gerek duyulan normların ifade edilmesi ile oluşan bu yazılı hukuk kurallarının ilk örneklerine çeşitli Mezopotamya ve Anadolu toplumlarında da rastlanılmaktadır (Gökçek ve Akyüz, 2013). Sümerler ortak bir

hukuk sistemine sâhip olmadıklarından her bölgede ayrı bir hukuk sistemi geliştirilmiş ve bu sistemler kendi yerel ihtiyaçları, talep ve beklentileri doğrultusunda şekillenmiştir. Toplumda herhangi bir ahlâkî çöküşe yol açabilecek tüm fiillere ağır cezalar verilmiş, râhipler üzerindeki denetimler sıkı tutulmuş ve görevlerini kanunlarda öngörüldüğü şekilde yerine getirmeyen râhiplere ağır yaptırımlar getirilmiştir. Bu yaptırımlar da Urukagina kanunları ile yazılı hale getirilerek yasallaştırılmıştır (Saygın, 2017).

İkinci olarak, Avrupa’da Rönesans ve Reform hareketinin sonucu olarak tarihsel bir değişim süreci başlamış (Çetin, 2002), Fransız Devrimi ile insan haklarını korumak amacıyla Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi yayınlanmıştır. Bildirinin 1. Maddesi özgürlüğün kaynağını “İnsalar hukuken hür ve eşit doğarlar” şeklinde düzenlerken; 4. Maddesi “Hürriyet başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmektir” şeklinde özgürlüğün geniş tanımı yapılmıştır (Rivero, 1998 ; akt. Civelek, 2011). Ulus devlet kavramı ile feodalitenin etkileri çözülmeye ve merkezi otorite güç kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde suçlarda hem sayıca hem de tür olarak artış meydana gelmiştir (Açıkgöz, 2015). Araştırmalarla suçun nedenleri tespit edilip, suçu engellemeye yönelik önlemler alınmaya başlanmış, bu süreçte bedenin azap ile cezalandırılmasından vazgeçilmiş ve cezanın bir tören halinde sunulması ortadan kalkmıştır. Cezalar, suçluyu toplumsal çevreden soyutlamaya yönelik özgürlük kısıtlayıcı cezalardan, topluma kazandırmaya yönelik, ıslah edici uygulamalara dönüşmüştür (Foucault, 1992; Karakehya, 2008).

Modern dönemde güçlü bir bürokrasiye, merkeziyetçi ve bütünleştirici bir özelliğe sahip olan devlet yapısı, post modern dönemde hukukun, ulusal düzey yanında uluslar üstü ve altı düzeylere doğru dönüştüğü bir dönem olmuştur (Kaşıkara ve Kaşıkara, 2017). Bireyin ön planda olduğu, birey üzerinde hukukun sınırlandırmalarının az olduğu ve bireylerin, toplumun ahlaki baskılarından uzak ve kendi kendini özgürce var edebileceği bir hukuk düzeni savunulmuştur (Aşkın, 2019). Suç ve ceza sisteminde yaşanan önemli değişimler ve dönüşümler içinde suç ve suçlu kavramları gelişmiş, cezayı veren merciiler ve verilen cezalar artmış, ceza sistemi genişlemiş ve 1950’lerin refah toplumlarının suçlu ve suç kavramı 1970’lerden itibaren neoliberal eğilimlerle birlikte değişime uğramıştır (Sarı ve Önköl, 2019, s. 172).

İnsanlık tarihinin ilk zamanlarından günümüze kadar, insan yaşamı gibi suç kavramı da dönüşümlere uğramıştır. Suçun münferit yapısı itibari ile ilkel topluluklardan modern

topluluklara kadar suç, her dönemde kendi içerisinde değerlendirilmiş, kendi döneminde anlam kazanmıştır. Tarihsel süreç içinde ele alınan suç kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için suç ile ilişkili benzer kavramların incelenmesi gerekmektedir.

2.1.1.2. Suçla İlişkili Kavramlar

Suç kavramı kabahat, sapma davranış ve ceza kavramlarıyla yakın ilişki içindedir. Suçun kavramsal çerçevesini netleştirmek için ilerleyen başlıklarda suçun bu kavramlarla ilişkisine değinilmektedir.

2.1.1.2.1. Kabahat Davranışı ve Suç

Toplumsal yaşamın gerekliliği, düzen ve refah sağlanması ve sürekliliği için birtakım kurallar vardır. Yazılı ve yazılı olmayan kurallar bütünü ile toplum seviyesi korunmaktadır. Güvenli ve düzenli bir toplum hukuk kuralları ile sağlanabilir. Hukuk kuralları emirler ve müeyyideler barındırmaktadır ki, toplumsal yaşamı düzenleyen kuralların etkisi de bu müeyyideler ile gerçekleşmektedir (Erdinç, 2011). Müeyyide, yaptırım, kabahat, cürüm kavramları 1850’li yıllarda okullar mücadelesi ile ortaya çıkmıştır. Türk Hukuk mevzuatında ise 1980’lerden itibaren kabahatlerin suç olmaktan çıkarılması tartışılmaya başlanmıştır (Mahmutoğlu, 2017) Toplum düzenini ciddi şekilde sarsan ve bu nedenle cezaları daha ağır olarak tespit eden suçları cürüm olarak, cürümler dışında kalan ve toplum düzenini ciddi şekilde sarsmayan, ağır sonuçları henüz oluşmayan, idari ceza hukuku çerçevesinde değerlendirilen suçlar da kabahatler olarak tanımlanabilir (Şen,2010)

Türk hukuk mevzuatında kabahat kavramının tanımı yapılmıştır. Kabahatler Kanunu (2005) 2.maddesi kabahati; kanunun, karşılığında idarî yaptırım uygulanmasını öngördüğü haksızlık şeklinde tanımlamıştır. Kabahat davranışının haksızlık olarak nitelendirilmesi, davranışın suç olarak nitelendirilmeyeceği anlamına gelmemektedir. Zira söz konusu kanun ile suçlar için geçerli ilkeler kabahatler açısından da çoğunlukla korunmuş olup sadece Kabahatler Kanunu ile suçlar ayrı kanunlarda ele alınmış, suç ve kabahat olarak ayırt edilmiştir (Hafizoğulları ve Güngör, 2007, s.49). Yalnızca suçlar bakımından tekliğe gidilmiş, kabahat derecesindeki suçlar ceza hukukun dışında değerlendirilmiş ve ceza hukuku kapsamında kalan tüm fiillerde suç başlığı altında birleşmiştir (Şen, 2010). Kabahat kavramı suç olmaktan çıkarılmamıştır. Suç çatısı altında kabahat olarak nitelendirilecek eylemlere verilecek müeyyideler ve usul farklı bir kanun ile belirlenmiştir. Kabahatler Kanunu ile amaçlanan, toplum düzenini, genel

ahlâkı, genel sağlığı, çevreyi ve ekonomik düzeni korumaktır. Bu çerçevede kanun ile kabahatlere ilişkin genel ilkeler, uygulanabilecek olan idarî yaptırımların türleri ve sonuçları, idarî yaptırım kararlarına ilişkin karşı kanun yolu ve bu kararların yerine getirilmesine ilişkin esaslar, belirlenmiş ve çeşitli kabahatler tanımlanmıştır.

2.1.1.2.2. Sapma Davranışı ve Suç

Kabahat kavramından farklı olarak sapma davranışının tanımına Türk hukuk mevzuatında yer verilmemiştir. Kanunda suç olarak yer almayan sapma davranışı, bir grubun kültürel olarak onaylamadığı davranış şekli olarak tanımlanabilir (Bahar, 2009, s.117). Durkheim'in sapma analizine göre; topluma uyum sağlamaya çalışan birey, toplumsal bütüne tabi olmaya devam ederken, olumsuz geçiş yapan kişiler de toplumun bütününden sapma noktasına gelir ve bu sapkınlık durumu kişiyi kuralsızlığa götürür. Kişinin bu anomi hali eğer yasalarda mevcut ise suçlu, yasalarda mevcut değil ancak toplumun çoğunluğunun oluşturduğu ortak bilinç ekseninde ise sapma olarak nitelendirilir (Akyayla, 2019). Sapma ve suça yönelik kavramsallaştırma sürecinde, cezalar da değişime ve dönüşüme uğramış, suçlar ceza ile birlikte değerlendirilmeye çalışılmıştır. Cezalandırılan herhangi bir eylem suç olarak tanımlanmıştır. Suç karşılığında verilen ceza kadar toplumsal bir olgu olan suçun varlığı da normaldir (Durkheim, 1894, çev.2014, s.13). Devletten istenen şey, suçluluğun temel nedenlerinin ortadan kaldırılmasıdır. Ancak bunun için toplum ve devletin karşılıklı ve ayrı ayrı görevlerin yerine getirmesi gerekmektedir (Rahimov, 2014, s.302).

2.1.1.2.3. Suç ve Ceza

Doğal hukukun ve toplumsal sözleşme kavramının temsilcilerinden Hugo Grotius'a göre insanlar barış içinde yaşamak için bir araya gelirler ve özgür iradeleriyle birlikte devlet kurulur (Brett, 2002). Grotius, devletin cezalandırma yetkisinin olduğunu ancak cezaların intikam aracı olmadığını ayrıca yanlış davranışları cezalandırmanın yolunun ilahi hukuk yolu ile olamayacağını savunarak laik hukukun temellerini atmıştır (Centel vd., 2013, s.23). Suçlu doğal hukuk gereği cezalandırılmayı hak edecek durumdadır; ancak bu durum suçluya her zaman ceza verilmesini gerektirmez. Cezanın verilmesi zorunluluğu suç ile cezanın arasındaki ilişkiye bağlıdır. Ceza verilmeden farklı bir yol ile amaca ulaşılıyor ise ceza gereksizdir. Örneğin, suç işleyen kişi ikaz edilir ise ya da suçtan zarar görmüş kişiden özür dilenmesi ile amaca ulaşılıyor ise cezalandırma gereklilikten çıkmalıdır (Grotuis, 1967, s.142). Hobbes'a göre ise, insanları korku altında tutabilecek bir gücün olmayışı kargaşa ortamı yaratacaktır ve

kargaşa ortamından kurtulmanın yolu da insanların doğa yasalarına uymaları gerektiğidir. Hobbes gibi John Locke’a göre de doğa durumu, bir eşitlik ve özgürlük durumudur. Bu özgürlük durumu, bir kimsenin iradesi başka bir kişiye bağlı olmadığı için tam ve mutlaklıtır. Barış ve güveni sağlayan yasayı ihlal eden suçluya verilecek cezanın uygulayıcısı ise herkeştir. Her birey doğa durumunda doğa yasasını uygulama iktidarına sahiptir (Locke, 1689; akt. Karadağ, 2020).

Ceza yasaları insan hakları ile doğrudan ilişkilidir. İnsan hakları tarihi ceza ve ceza muhakemesi hukukunun sınırlanmasının tarihi şeklinde nitelenebilir. Zira, insan hak ve özgürlüklerine en fazla müdahale niteliği ve getirdiği yaptırımların ağırlığı ceza hukuku alanından kaynaklanmaktadır. Kanunilik ve zarar ilkeleri ceza hukuku uygulamalarının yol açtığı haksızlıkları gidermek üzere ortaya çıkmıştır (Aydın, 2004). Latince ‘nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege’ deyişi ile suçta ve cezada kanunilik ilkesi önceden ve açık bir kanun hükmü olmadığı takdirde suç ve cezanın olmayacağı şeklinde ifade edilmiştir (Dursun, 2017). Psikolojik zorlama teorisi ile de suçta ve cezada kanunilik ilkesi somutlaştırılmıştır. Teori ile ceza tehdidi ile bireyleri bir davranışa yönltebilmesi bireyin hangi hareketlerinin cezalandırılacağını önceden bilmesini ve bu bilginin psikolojik etki yaratması ile kişileri suç işlemekten alıkoyması beklenmektedir (C. Yavuz, 2019). Suçta ve cezada kanunilik ilkesi Anayasa’nın 38. maddesinde “Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez” şeklinde düzenlenmiştir (Türkiye Cumhuriyet Anayasası, 1982). TCK 2. maddesi ile düzenlemeye paralel şekilde “Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz” ifadesiyle tanımlanmıştır (TCK, 2004).

2.1.1.3. Suç Sınıflandırmaları

Suçun oluşumuna sebebiyet veren eylemler ve bu eylemlerin tanımları zaman içerisinde farklılaşmaktadır. Zamanın bir döneminde bir davranış sapkın olmayan bir davranış olarak tanımlanabilirken, aynı davranış başka dönemde suç olarak tanımlanabilir. Çünkü o anda kullanımda olan hiçbir prosedür, yargıçlar tarafından bu davranışın sapkın olduğuna kanaat getirmeyecektir. Buna karşılık, aynı davranışa yönelik aradaki zaman diliminde yeni bir kural konulmuştur ve artık bu davranışın sapkınlığını tespitini mümkün kılacak bir prosedür vardır

(Becker, 2015, s.227). Türk hukukunda uygulanan prosedürün niteliği, hangi eylemlerin suç sayıldığı, hangi eylemlerin suç vasfından çıkarıldığı, suçlara verilecek cezalar ve nitelikleri kanun ile açıkça belirlenir.

Çeşitlilik gösteren suç tiplerinin gruplar hâlinde toplanması, suçu tanımada kategorik bir sistem sunması açısından önemlidir. Ancak bugüne kadar yapılmış olan tipolojilerden, mutlak doğru bir suç tasnifi yoktur (Dönmezer, 2002). Suçun, bireylerin kontrolü dışındaki nedenlerden gerçekleştiğini savunan Pozitivist Kriminoloji Okulu'nun kurucusu Lombrosso ve Lombrosso'nun öğrencisi Ferri (Sellin, 1958) suç tasnifini suç davranışını gerçekleştiren kişiler üzerinden yapmaktadır. Ferri ve Lombrosso'ya göre suçlular beşe ayrılmaktadır. Ferri'ye göre suç türleri doğuştan, akıl hastası suçlar, ihtirasi suçlular, tesadüfi suçlular ve itiyadi suçlular olarak ayrılmakta iken; Lombrosso doğuştan, saralı, mukavemet olunamaz ihtirasa sahip, akıl hastalığına veya akıl zaafına yakalanan ve tesadüfi suçlular olmak üzere suçlu grubunu kategoriye ayırmıştır (Constant, 1996; akt. Dönmezer, 2002). Gillin tarafından suç tasnifi kategorilere ayrılarak yapılmaktadır. Birinci grupta, serserilik, dilencilik, hırsızlık ve benzeri suçlar, yağma, kazanç için adam öldürme, hileli iflâs, gıda maddelerinde hileler, zimmete para geçirmek, rüşvet ve irtikâp suçların olduğu ekonomik suçlar vardır. İkinci grup olarak, fuhuş, zina, ırza tecavüz ve tasaddî fiillerin olduğu, cinsel suçlar vardır. Üçüncü gruba, adam öldürme ve müessir fiillerle, yeni doğan çocuğu öldürme suçlarının olduğu cebir ve şiddet suçları ve dördüncü ve son grup olarak da politikacıların ve devlet adamlarının suçları, hükümetçe, idareye ve memurlara karşı işlenen suçların olduğu siyasî suçlar bulunmaktadır (Dönmezer, 1994, s.54). Morgan suçluları iki kategoriye ayırmıştır. İlk kategorideki suçlular, normal ve zararsız iken ikinci kategori suçluları anormal patolojik ve tehlikeli olarak tanımlanmıştır. Bu kavramsal modele göre, ikinci kategori suçlularının toplumdan uzaklaştırılması sonucu halk, birinci kategori normal suçlulara daha toleranslı olacağı varsayımında bulunmaktadır (Bahar, 2009, s. 120). Uluslararası ceza hukuku kapsamında kurulmuş olan Uluslararası Ceza Mahkemesi devlet sorumluları tarafından işlenebilecek en ağır suçları soruşturmak ve kovuşturmak amacıyla suçları; soykırım, insanlığa karşı suçlar ile savaş suçları olmak üzere üç kategoride tasnif etmektedir (Sarıgüzel, 2013).

Türk hukuk sisteminde yürürlükte bulunan Ceza Kanunu, 26 Eylül 2004 tarihinde kabul edilen ve 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'dur. Bu Kanunun amacı birinci madde ile açıkça düzenlenmiştir; " Kişi hak ve özgürlüklerini, kamu

düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir" (TCK, 2004). Türk hukukunda suçların tasnifinin ise rastlantısal olarak yapıldığı ileri sürülmekte; bu durumun münferit hükümlerin yorumunu zorlaştırdığı ve keyfileştirdiği belirtilmektedir (Hafizoğulları ve Güngör, 2007).

Türk Ceza Kanunu'na (2004) göre suçlar; 1. Kısım; Uluslararası Suçlar; 2. Kısım; Kişilere Karşı Suçlar; 3.Kısım; Topluma Karşı Suçlar; 4.Kısım; Millete ve Devlete Karşı Suçlar ve Son Hükümler olmak üzere dört bölümde tasnif edilmektedir.

1. Kısım; Uluslararası Suçlar;

1. Soykırım ve İnsanlığa Karşı Suçlar
2. Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti

2. Kısım; Kişilere Karşı Suçlar;

1. Hayata Karşı Suçlar
2. Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar
3. İşkence ve Eziyet
4. Koruma, Gözetim, Yardım veya Bildirim Yükümlülüğünün İhlali
5. Çocuk Düşürtme, Düşürme veya Kısırlaştırma
6. Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar
7. Hürriyete Karşı Suçlar
8. Şerefe Karşı Suçlar
9. Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar
10. Malvarlığına Karşı Suçlar

3. Kısım; Topluma Karşı Suçlar;

1. Genel Tehlike Yaratan Suçlar
2. Çevreye Karşı Suçlar
3. Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar
4. Kamu Güvenine Karşı Suçlar
5. Kamu Barışına Karşı Suçlar
6. Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar
7. Genel Ahlaka Karşı Suçlar

8. Aile Düzenine Karşı Suçlar
9. Ekonomi, Sanayi ve Ticarete İlişkin Suçlar
10. Bilişim Alanında Suçlar

4. Kısım; Millete ve Devlete Karşı Suçlar ve Son Hükümler

1. Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar
2. Adliye Karşı Suçlar
3. Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı
4. Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar
5. Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar
6. Milli Savunmaya Karşı Suçlar
7. Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk
8. Yabancı Devletlerle Olan İlişkilere Karşı Suçlar
9. Son Hükümler

Çalışmada gelişme ve suç türleri ile ilişkinin incelenmesine yönelik seçilen malvarlığına karşı suçlar ile cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar, TCK'nın suç tasnifine göre 2.Kısım Kişilere Karşı Suçlar kategorisinde düzenlenmektedir.

2.1.2. Suçun Nedenlerine Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Suçun nedenlerine ilişkin kuramsal yaklaşımlar biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik çerçevelerden hareket etmektedir. Bu başlıkta, suçun nedenlerine ilişkin kuramsal yaklaşımlar değerlendirilmektedir.

2.1.2.1. Biyolojik Suç Kuramları

19.yüzyıl sonlarına doğru Klasik Ceza Okulu'nun getirdiği düşünceler ve yöntemler karşısında Pozitivist Okul kurulmuştur. Bireylerin özgür iradeleri ile suç teşkil eden kararlar verdiklerini ve suçların kişilerin rasyonel kararları neticesinde ortaya çıktığını savunan Klasik Okulun düşüncelerini, Pozitivist Okul suçun biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve çevresel nedenlerden kaynaklandığını ileri sürerek reddetmektedir (Dolu , 2009). Özellikle ceza hukukuna uygulanan evrimci pozitivizme göre suç, organizmanın etkisiyle oluşur ve bu tür davranışlar da kriminal antropoloji çerçevesinde tahlil edilebilir (Ural, 2010). Biyolojik şartlı bir suçtan söz edildiğinde kişinin biyolojik durum aracılığıyla suç ağı şekillenen bir davranış

içerisinde olduğu ilk defa Lombroso tarafından açıkça ortaya konulmuştur. Zira kalıtsal olarak suçluluk değil; ancak suçluluğun doğmasına sebebiyet verecek davranışa eğilim kalıtsal olarak geçebilir. Suç genetik olarak; aileler, ikizler, kromozomlar, salgılar ve beden tipleri üzerinde araştırılmıştır (Demirbaş, 2002). Biyolojik suç teorisinin temelinde, suça sebebiyet veren davranış değil suçlu araştırılmaktadır. Suç işleyen bireyi doğrudan cezalandırmak yerine suçluların rehabilite edilmesi gerektiği ortaya konulmaktadır. Zira suçluya verilen cezanın caydırıcı etkisi bulunmamakla birlikte kişinin davranıştan vazgeçmesi de sağlamayacaktır. Bunun yerine suç ancak suçlunun tedavi edilmesi ile veya suçlunun toplumdan izole edilmesi ile önlenabilir (Muş, 2016, s.46).

2.1.2.2. Psikolojik Suç Kuramları

Suçun oluşumunu açıklamaya çalışan psikanaliz, suçu iki seviyede açıklamaktadır. Benliğin alt benliği denetleyememesi ile üst benlik olan ilk seviye ve üst benlikte oluşan yapısal bozukluklar sonucu oluşan dengesiz kişiliğin davranışı etkilemesi sonucu ile oluşan ikinci seviye ile de suç oluşmaktadır. Psikanalitik görüşe göre suçluluk, alt benliğin yani benlik ile üst benlik gelişimindeki yetersizlik nedeni ile suç dürtülerinin denetim altına alınmamasından doğmaktadır (Demirbaş, 2002). Suçun oluşum nedenlerini insan davranışları yönünden açıklamaya çalışan psikolojik suç teorisyenlerinden ve psikanalist biliminin kurucusu Freud'a göre (Cherry, 2015) tüm davranışlar ilkel benliğin cinsel ve saldırgan güçlerini yansıtır. Tecavüz, hırsızlık, cinayet gibi suçlar ile ilgili güdüler bireylerde vardır. Ancak bu güdülerin bireylerde suç davranışına dönüşmesi ile ilgili farklılıklar, kişilerin içerisinde bulunduğu çevrelerin farklılığı ile ego ve süper ego gelişim ve işlevselliğinin kişiden kişiye göre değişen farklılıklarının bir sonucudur (Darçın ve Darçın, 2017, s.167).

2.1.2.3. Sosyolojik Suç Kuramları

Yirminci yüzyıl başlarında ekolojik temelde bir kuram geliştiren Şikago Okulu kurucuları, sosyolojik alanda suçla ilgili ilk önemli çalışmaları ortaya koymaktadır. Şikago Okulu, hızlı ve artan bir şekilde değişen kentlere, kentlerdeki düzensizliklere ile yerleşme biçimlerine, göçmenlere ve alt sınıf bölgelere yoğunlaşmaktadır. Okulun temsilcileri Park, Wirth, ve Burgess, suçun ortaya çıktığı yoksul bölgeleri doğal suç alanları olarak görmektedir (Açıkgöz, 2015). Gerilim kuramına göre, insanlara yüksek yaşam standartları ulaşabilmeleri için aynı imkânlar ve fırsatlar sunulmamaktadır. Kişinin ulaşmayı arzuladığı hedefler ile gerçek hedefler arasındaki fark ne kadar fazla ise gerilim de o kadar fazladır. Bazı insanların

diğerlerine kıyasla daha fazla suç işlediğini makro düzeyde açıklayan teori, anomi teorisidir. Mikro düzeyde açıklayan teori ise gerilim teorisidir. (Muş, 2016, s.74).

Caydırıcılık kuramına göre bireyler, kendileri için fayda sağlayacakları takdirde suç işlemektedirler. Kendi menfaatleri için maksimum seviyede fayda sağlarken, minimum seviyede de zararlarını ve acılarını tutmaya çalışmaktadırlar. Kendilerine fayda sağlayamayacakları takdirde suçtan uzak dururlar. Bu nedenle bireyleri suçtan caydırmanın etkili yöntemi bir ceza vermektir. Bu ceza; derhal, kesin ve ölçülü şiddette olmalıdır (Dolu ve Bükler, 2009).

Rutin aktivite kuramına göre, bütün fiziksel bileşenler belirlenerek çevre unsurunun suça olan etkisi açıkça ortaya konulmaktadır. Bireylerdeki suça yatkınlık insanların doğuştan gelen ortak bir dürtüsüdür. Bu dürtüyü suça dönüştüren ise zamansal ve mekânsal sosyal faktörlerdir. Uygun bir hedef, ehil koruyucu, olası suçlu ve denetimciler bileşenleri ile birlikte suç gerçekleşmektedir. Bu bileşenlerden bir tanesinin eksikliği suçun gerçekleşmesini engellemektedir (S. Darçın ve M. Darçın, 2017, s.107).

Etiketleme kuramına göre sapkınlık, bireyin gerçekleştirdiği davranışa yönelik niteliksel bir olgu değil başkaları tarafından oluşturulan kuralların ve yasakların uygulanmasının ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Sapkın, toplumun bu etiketinin kendisine başarılı şekilde uygulandığı kişidir. Etiket kişiyi günlük hayatını sürdürmeyi zorlaştırmakta ve onu olağan dışı eylemlerin içerisine iteklemektedir. Zira sapkınlık, toplum tarafından oluşturulmaktadır (Becker, 2015, s.29).

2.1.2.4. Ekonomik Suç Kuramları

Aydınlanma çağı ile birlikte ortaya çıkmış olan Klasik Okula göre; kişiler suç işlemekten önce kar-zarar hesabı yaparak, kendi özgür iradeleri ile rasyonel karar almakta ve yasalara uyma ya da uymama konusunda davranışlarına karar vermektedirler. Klasik Okul savunucularına göre, suçun rasyonel bir tercih olmaktan çıkarılması için ceza ile suç maliyeti artırılmalıdır ve cezaların caydırıcı olabilmesi için de suça uygun orantılılıkta şiddetli, kesin ve çabuk olmalıdır (Topçuoğlu, 2014). Çatışmacı veya radikal eksenli teoriler özellikle toplumdaki gücün dağılımı, kapitalist yapı ve sınıf olgusu gibi etkenler ile suçluluk arasındaki ilişkiye odaklanmaları açısından önemlilik arz etmektedir (Kızmaz, 2006). Marx'ın formüle ettiği

sınıf mücadelesine göre, bu tür dönüşümleri ele alırken, ekonomik üretim koşullarında meydana gelen maddî dönüşüm ile hukukî, siyasal, dinî, sanatsal veya felsefî düzeyde insanların bu çatışmanın bilincine varmaları ve bu bilinci sürdürmeleri gerekmektedir (Althusser, 1978, çev. 2002, s.37). Sosyal sınıf, kültürel kimlik, cinsiyet ile para, güç, eğitim gibi faktörler toplumsal yapı içerisinde dengesiz bir şekilde dağıtılmıştır. Sosyal ve ekonomik kaynakların dağılımında eşitsizlik vardır. Sosyal çatışma paradigması da toplumdaki bu eşitsizlikleri açığa çıkarmaktadır (Bahar, 2009, s.16). Bireyler toplum içerisinde davranışlarını, kendilerine atanmış ve yapısal olarak tanımlanmış beklentilere göre düzenlemektedir. Toplumun entegre oluşunun azalması ile bireyler de topluma o kadar fazla uyumsuz olurlar ve sosyal rollerin yüklediği gerginlikler artmaya başlar. Tüm bu gerginlik ve anomi sonucu kişiler suça daha çok eğilimli hale gelmektedirler (Merton, 1968, s.171).

2.2. Ekonomik ve Sosyal Gelişmenin Kavramsal Çerçevesi

Ekonomik ve sosyal gelişmenin suç üzerindeki etkilerini değerlendirebilmek bakımından bu kavramın ne anlama geldiği ve nasıl ölçülebildiğine ilişkin tartışma önem kazanmaktadır. Bu bölümde ekonomik ve sosyal gelişmenin kavramsal çerçevesi ortaya konularak gelişmenin nasıl ölçüldüğüne ilişkin bilgiler verilmektedir.

2.2.1 Ekonomik ve Sosyal Gelişme

Sanayi Devriminin etkisi ile ülkelerin üretim kabiliyetleri gelişmişlik düşüncesinin merkezinde yer almıştır. Buna dayalı olarak ülkeler daha fazla mal ve hizmet üretmeye odaklı gelişme stratejileri benimsemiş; ancak bu stratejilerin kişilerin hayat standartları üzerinde etkisi tartışılmıştır (Tekin, 2011). Bu tartışmaların etkisiyle, ülkeler arasındaki gelişme farklarını anlamlandırmak için coğrafi, insani, tarihsel ve sosyal faktörler incelenmiş, dahası bu kriterlere dayanarak ülkeler farklı gelişmişlik düzeylerinde sınıflandırılmaya başlanmıştır (H. B. Yavuz, 2019).

Ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının yanı sıra; özellikle İkinci Dünya Savaşı izleyen dönemde bölgesel gelişmişlik farklılıkları dikkat çekmeye başlamış; topyekûn gelişme ve “gelişme ekonomisi” gibi ekonomik terimler belirlemiştir. Bunların yanı sıra, 1970’lerde sosyal ve çevresel gelişmişlik düzeyinin de hesaba katılması yönünde itirazlar yükselmeye başlamıştır. Bu itirazın temelinde, gelişme kavramının özü itibarıyla toplumların ekonomik, siyasi, sosyal ve çevresel yönlerden gelişmiş olma düşüncesi yer almaktadır. Bu yıllarda

“Club of Rome” tarafından hazırlanan “Büyümenin Sınırları” raporu, sürdürülebilirlik kavramını gelişme ajandasına eklemiştir (Akgül, 2010). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişmeye yönelik ikinci adım 1972 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı ile atılmıştır. 1980’ler sürdürülebilirliğin işlevselleştirilmeye başlandığı yıllar olmuştur. Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu tarafından “sürdürülebilirlik” kavramı tanımlanmış; sürdürülebilirliğin “günümüz ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama olanağından mahrum edilmemesi” anlamına geldiği belirtilmiştir (Tosun, 2009). Sürdürülebilir gelişmeye yönelik ardı sıra toplanan uluslararası platform etkinlikleri arasında 1987 Ortak Geleceğimiz Raporu, 1992 Rio Zirvesi, 1996 Habitat II Zirvesi, 1997 Rio+5 Zirvesi ve 2002 Johannesburg Zirvesi sayılabilir (Özmehmet, 2008). Bu organizasyonlar gelişme çerçevesine doğal çevre ve sosyal eşitliği ekleyerek sürdürülebilir gelişmenin kapsamını derinleştirmiştir.

Ortaya çıkan tabloda; milli gelirin artması olarak tanımlanan ekonomik gelişme ile kişilerin hayat standartlarının sağlıklı, kaliteli ve uzun ömür ile ifade edilebilmesini sağlayan gelişme kavramları ülkelerin gelişmişlik farklılıklarının azaltılması bağlamında ana belirleyenler olmuştur (H. B. Yavuz, 2019).

1992 yılında toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı ile ülkelerin sürdürülebilir gelişmesinin temel ilkeleri, gelişmeye yönelik kaynakların korunması ve yönetilmesine ilişkin hedefler belirlenmiştir. Bu hedeflerin takibi ve geliştirilmesi için Sürdürülebilir Gelişme Komisyonu kurulmuştur (Yıkmaç, 2011, s.11). Komisyon tarafından sürdürülebilir gelişme gösterge setleri geliştirmiş, süreç içerisinde göstergeler komisyon tarafından revize edilmiştir. Bu göstergelerin, ülkelerin sürdürülebilir gelişme hedeflerine yönelik ilerlemelerini ölçmek amacıyla etkili sosyal, ekonomik ve çevresel politikalar geliştirmelerine olanak sağlayacağı bildirilmektedir (Yıkmaç, 2011, s.45). Zaman içerisinde gelişme göstergeleri gerek akademi gerekse uygulama dünyasında kapsamlı şekilde test edilmiş ve çeşitli değişkenlerle ilişkisi araştırılmıştır. Sonuç olarak, sürdürülebilir gelişmenin ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç kapsayıcı boyutu olduğu fikri kabul görmüştür.

Ekonomik boyutu kıt kaynakların verimli kullanımıyla ilgiliyken sosyal boyut, insani ve kültürel sistemlerin devamlılığının sağlanmasına yönelmiştir. Son olarak çevresel boyut, biyolojik ve fiziksel sistemlerin dengeli olmasını, çevrenin etkin korunmasını ve doğal

kaynakların ihtiyatlı kullanılmasını hedeflemektedir (Gürlük, 2010, s.86-87). Bu üç boyutu içeren ve 2015 yılında BM üyesi ülkeler tarafından 2030 yılı sonuna kadar ulaşılmak hedefiyle kabul edilen “Sürdürülebilir Gelişme Amaçları” kapsamında, 17 amaç ve 169 alt hedef belirlenmiştir. Bu amaçlar, yoksulluğun, açlığın ve yetersiz beslenmenin her biçiminin sona erdirilmesi, çocuk ölüm oranlarının azaltılması ve anne sağlığının iyileştirilmesi, HIV ve diğer hastalıklarla mücadele edilmesi, uygun maliyetli mesleki eğitime erişim, herkes için ilköğretim hedefinin başarılmaması, kadınlar ve kız çocuklarına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması, güvenli ve erişilebilir içme suyuna ve erişilebilir enerjiye erişimin sağlanması, tam ve güvenilir istihdam ve insana yakışır iş olanakları, bilgi ve birikime erişimin eşit olması, kentleri güvenli kılmak ve güvenli konut tahsisi, doğal kaynakların verimli yönetimi, deniz ve kıyı eko-sistemlerinin sürdürülebilir biçimde yönetilmesi, ormansızlaşmanın durdurulması, şiddetin her türünün azaltılması, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve evrensel kurallara dayalı ticaret sisteminin oluşturulmasının sağlanması şeklinde sıralanabilir (UNDP, 2020).

2.2.2. Ekonomik ve Sosyal Gelişmenin Ölçülmesine Yönelik Çabalar

Gelişme kavramına temel yaklaşımın yukarıda belirtilen kapsayıcı yönde değişmesi ile ekonomik ve sosyal gelişmeyi bu çerçevede ölçmeye yönelik çalışmaların arttığı görülmektedir. Örneğin refahın ölçülmesinde ekonomik değerlerin yeterli olmadığı görüşünden hareketle kurulan ve aralarında insani gelişme endeksinin kurucularından Amartya Sen’in de bulunduğu Ekonomik Performans ve Sosyal İlerlemenin Ölçüm Komisyonu; gelişme göstergelerinin üretilmesi, tespiti, alternatif çözüm araçları ve buna uygun istatistiklerin oluşturulmasını hedeflemiştir (Coşkun vd., 2015). Komisyon raporunda, refah seviyesinin aynı zamanda sosyal kriterlerle de ölçülmesi, yaşam kalitesinin bireylerin nesnel koşulları ile doğru orantılı olduğu, ekonomik gelişmenin tek başına yeterli olmadığı ve eğitim, sağlık, çevre, güvenlik gibi sosyal bağlantıların da kapsamlı bir şekilde ele alınması yönünde vurgu yapılmıştır (Fırat ve Aydın, 2015).

İyi bir yaşamın ölçülmesine yönelik çabalar sonucunda çeşitli insani gelişme göstergeleri ve endeksler geliştirilmiştir. Öncü nitelikli ölçme girişimlerinden ilki; Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü (*United Nations Research Institute on Social Development*) tarafından 1960’lı ve 1970’li yıllarında, 16 temel gösterge ile oluşturulan bileşik endekstir. Akabinde Adelman ve Morris tarafından, 1967 yılında 41 değişkenli bir çalışma yapılmış ve

üçüncü olarak da Washington'da Denizaşırı Kalkınma Konseyi (*Overseas Development Council*) tarafından 1970 ile 1980 yılları için Fiziksel Yaşam Kalite Endeksi oluşturulmuştur (Tüylüoğlu ve Karalı, 2006).

Bu çabalarla uyumlu olarak Birleşmiş Milletler Gelişme Programı (UNDP) tarafından İnsani Gelişme Endeksini (İGE) hazırlanmıştır. İGE içerisinde gelir, yaşam (sağlık) ve eğitim göstergeleri kullanılarak ülkelerin insani gelişmişlik seviyeleri belirlenmeye çalışılmıştır. UNDP bu göstergelerin gelişimine ilişkin düzenli insani gelişme raporları hazırlayarak gelişme konularındaki küresel tartışmalara kurumsal bir yön sağlamış ve buna dayanarak politika önerileri geliştirmiştir (UNDP, 1990).

Ekonomik ve sosyal gelişmeye ilişkin bir endeks olarak yaygın kabul gören İGE, “insani gelişme” kavramını “daha fazla insan refahına doğru ilerlemek” olarak sunmuş ve çeşitli refah göstergeleri bazında ülkeler düzeyinde veri altyapısı sağlamıştır. Refahtaki eşitsizlikler endekslerde ve raporlarda yapılabilecek revizyonlarla iyileştirilmektedir (Stanton, 2007). İnsani gelişmeyi kapsamlı bir şekilde analiz etmek ve ölçmek için; Eşitsizliğe Uyarlanmış insani Gelişme Endeksi, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (EUİGE), Cinsiyet Gelişme Endeksi (CGE) ve Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) olmak üzere toplam dört ayrı endeks geliştirilmiştir (UNDP, 2015).

2.2.3. İnsani Gelişme Endeksi ve Boyutları

İnsani gelişme fikrinde odak noktası insandır. Bu gelişimin tüm seviyesinde uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmek, bilgi edinme olanaklarını artırmak ve iyi bir yaşam standardı sağlamak temel eksenler olarak belirlenmiştir. İnsani gelişim kavramı temelde Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımına dayanmaktadır ve bu yaklaşım ile yoksulluk ve gelişme anlayışlarına yeni bir bakış getirilmiştir (Gürses, 2009, s.341). Amartya Sen, refahı ölçmek ve karşılaştırmak için ekonomik göstergelerden çok kişi yeteneklerine odaklanmış; geliri bir amaç değil ancak amaca ulaşmak için araç olarak nitelendirmiştir. Dolayısıyla gelişmenin değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken ölçütün ekonomik büyümeden ziyade kişiler ve onların kapasiteleri olduğu fikri öne çıkmıştır (Pressman, 2014, s.80). İGE'nin temel eksenleri, bu bakış açısıyla insani gelişim için temel olmakla birlikte politik, ekonomik-sosyal özgürlükler ve insan hakları da ek olarak zaruri kabul edilmektedir. UNDP'nin yaklaşımı, bireylerin temel ve ek seçenekleri dengelemesine olanak sağlanarak insani gelişme

sağlanabileceğini ileri sürmektedir (UNDP, 1990, s.9). UNDP'nin 2015 İnsani Gelişme Raporu'nda insani gelişme bileşenleri; doğrudan gelişim ve gelişim için uygun koşullar sağlama gücü bakımından yedi ana başlıkta ele alınmıştır. İnsani gelişimi doğrudan geliştiren unsurlar; (a) Uzun ve sağlıklı yaşam, (b) Bilgi, (c) İnsana yakışır yaşam standardı olarak belirlenirken uygun koşul sağlayan unsurlar; siyasi yaşama ve toplum yaşamına katılım, çevresel sürdürülebilirlik, insani güvenlik ve insan hakları, eşitlik ve sosyal adaleti sağlama olarak belirlenmiştir (Ataseven ve Bakış, 2017, s.10).

Teknik olarak İGE insani gelişimi uzun vadeli ilerlemeyi değerlendirmek için üç temel boyutta değerlendiren bir ölçüm yöntemidir. Bu ölçüm yıllık bazda UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Raporu ile sunulmaktadır. Beklenen ortalama yaşam süresi ile ölçülen uzun ve sağlıklı yaşam boyutu, yetişkin nüfusun ortalama öğrenim süresi ve okullaşma oranları ile ölçülen bilgi boyutu ve kişi başı gayri safi milli hasıla (GSMH) cinsinden ölçülen yaşam standardı da gelir boyutudur (UNDP, 2018).

Şekil 3.1. İnsani gelişme endeksi oluşumu, UNDP insani gelişme raporu, (1990-2015)

2.2.3.1. Uzun ve Sağlıklı Yaşam Boyutu

İnsani gelişme endeksi boyutlarından ilk bileşen uzun ve sağlıklı yaşam boyutudur ve beklenen ortalama yaşam süresiyle ölçülmektedir (UNDP, 2018). Beklenen yaşam süresinin önemi, uzun bir yaşamın kendi başına değerli olması ile yeterli ve sağlıklı beslenmenin iyi olması gibi daha yüksek yaşam beklentisiyle yakından ilişkilidir ve beklenen yaşam süresini insan gelişiminin önemli bir göstergesi yapar (UNDP, 1990:9). Öte yandan yaşam beklentisi

ile ekonomik gelişme-gelir unsuru arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Sağlık düzeyinin iyileşmesi ile çeşitli ekonomik faydalar da ortaya çıkmaktadır. Toplum uzun ve sağlıklı bir şekilde yaşama amacına ulaşırken, ekonomik gelişme de etkilenmektedir. Sağlık hizmetlerinin amaçlara uygun şekilde işlevselliği ekonomik yarar sağlayacak ve bu durum doğrusal olarak yaşam beklentisini iyileştirdiği gibi kişi başına gelir de artarak hem ekonomik gelişmeyi hem de ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecektir (Günsoy, 2005). UNDP tarafından sağlık değişkeninin ölçülmesine yönelik çeşitli göstergeler geliştirilmiştir (UNDP, 2021).

- Doğumda beklenen yaşam süresi
- Yaşam beklentisi endeksi
- Mevcut sağlık harcamaları
- Çocuklarda yetersiz beslenme ve bodurluk
- Ölüm hızı
- Ölüm oranı
- Bulaşıcı olmayan hastalıklara atfedilen yaşa göre standartlaştırılmış ölüm oranı
- HIV prevalansı
- Sıtma indisansı
- Tüberküloz indisansı

2.2.3.2. Bilgi Boyutu

Okuryazarlık, bir kişinin öğrenmede ve bilgi oluşturmada ilk adımıdır ve bu nedenle okuryazarlık verileri de insani gelişmenin herhangi bir ölçümünde gereklidir. Daha çeşitli göstergelerde, daha yüksek eğitim seviyelerinin çıktılarına da önem verilmesi gerekecektir. Ancak temel insani gelişme için eğitim dikkat edilmesi gereken en önemli alanlardan biridir (UNDP, 1990, s.9). İGE'nin ikinci temel bileşeni bilgi boyutu, 25 yaş ve üstündeki bireylerin hayatları boyunca öğrenim gördükleri 'Ortalama eğitim süresi' göstergesi ile okula başlama yaşındaki çocuklar için beklenen öğrenim süresi 'Beklenen okullaşma yılı' göstergeleri kullanılarak ölçülmektedir (UNDP, 2014, s.2). UNDP tarafından eğitim değişkeninin ölçülmesine yönelik belirli göstergeler oluşturulmuştur (UNDP, 2021).

- Beklenen eğitim süresi
- Beklenen okullaşma yılı
- Eğitim endeksi

- Eğitime yapılan devlet harcamaları
- Okuryazarlık oranı
- Okula kayıt oranı
- Ortalama eğitim süresi
- İnternet erişimi olan okul yüzdesi
- En az orta öğretim mezunu sayısı
- İlkokulu bırakma oranı
- Öğretmenlik yapmak üzere yetiştirilen ilkokul öğretmenleri
- Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
- Eğitimin son sınıfına ulaşması beklenen öğrenci sayısı
- Uluslararası öğrenci değerlendirme programı (PISA)

2.2.3.3. Kaliteli Yaşam Boyutu

Amartya Sen'e göre gelişme kavramı sadece ekonomi alanında dar bir çerçeve ile tanımlanamaz. İnsan özgürlükleri odağında kişi başına milli gelir artışıyla birlikte olumlaşan, teknoloji, sanayileşme, sosyal modernleşme gibi geniş alanlara yayılan ve aynı zamanda sağlık hizmetleri, siyasi ve sivil haklar gibi sosyal düzenlemelere de bağlı olan değerler kümesidir (Şahin ve Gökdemir, 2016). İnsani gelişim uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir yaşamı ön planda tutmaya, yetkinlikleri artırmaya ve fırsat yaratmaya yönelik ihtiyaçları ön plana çıkaran insan merkezli bir kavramdır (UNDP, 2015, s.18). İnsani gelişme endeksinin kaliteli yaşam boyutu yani gelir boyutu, kişi başına gayrisafi milli gelir ile ölçülür ve satın alma gücü paritesi (SGP) dönüştürme oranları kullanılarak, 2011 yılına sabitlenmiş uluslararası dolara dönüştürülmüş kişi başına Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) rakamı cinsinden ölçülmektedir (UNDP, 2018). Gelir değişkenine yönelik olarak UNDP tarafından öne çıkarılan temel göstergeler şu şekilde sıralanabilir (UNDP, 2021).

- Kişi başına gayri safi milli gelir (GSMG) (sabit 2017 PPP\$)
- Kişi başına tahmini gayri safi milli gelir (2017 SAGP \$)
- Kişi başına GSYİH (2017 SAGP \$)
- Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH), toplam (2017 SGP milyar \$)
- Gayri safi sabit sermaye oluşumu (GSYH'nin yüzdesi)
- Ücretler ve sosyal koruma transferlerinden oluşan GSYH'nin işgücü payı

2.2.4. İnsani Gelişme Endeksinin Hesaplama Yöntemi

İGE, insani gelişmenin üç boyutu olan uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye ulaşım ve insana yakışır yaşam standardı boyutlarının oluşturduğu endekslerin normalize edilmiş hallerinin geometrik ortalamasıdır. İGE hesaplanırken kullanılan veri kaynağı olarak; doğumda beklenen yaşam süresi için, UNDESA'dan (2019) yararlanılmaktadır. Beklenen öğrenim süresi hesaplaması için, UNESCO İstatistik Enstitüsü (2020), ICF Makro Demografya ve Sağlık Araştırmaları (2008-2020), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Çok Göstergeli Küme Araştırmaları (2008-2020) ve OECD (2019) verilerinden; Ortalama öğrenim süresi için de UNESCO İstatistik Enstitüsü (2020), Barro ve Lee (1993), ICF Makro Demografya ve Sağlık Araştırmaları (2008-2020), UNICEF Çok Göstergeli Küme Araştırmaları (2008-2020) ve OECD (2019) verilerinden yararlanılmaktadır. Gelir endeksi için kişi başına GSMH yararlanılmakta ve söz konusu veriler de, Dünya Bankası (2020), IMF (2020), Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü (2020) tarafından sağlanmaktadır (UNDP, 2020).

İGE oluşturulurken her bir değişken, ölçeklendirme işlemiyle birer sayı haline getirilmektedir. Bu süreçte her bir değişken için maksimum ve minimum değerler seçilerek bu değerler arasındaki fark da ölçekleri tanımlamaktadır. Değişkenlerin sayıya dönüştürülmesi için öncelikle, gözlemlenen değer ile minimum değer arasındaki fark belirlenmekte ve bu farklılık maksimum değerler ve minimum değerler arasındaki farklılığın bir oranı olarak gösterilmektedir. Sonuç itibarıyla de endeks değeri 0 ile 1 arasında ölçeklendirilmiş olmaktadır (Tüylüoğlu ve Karalı, 2006, s.62). Göstergeleri 0 ile 1 arasında endekslere dönüştürmek amacıyla asgari ve azami değerler belirlenmiştir. Bu hedef ölçütler, bileşen göstergelerinin standartlaştırıldığı, doğal sıfırlar ve arzu edilen hedefler işlevi görmektedir. Asgari ve azami değerleri tanımladıktan sonra, boyut endeksi hesaplanmaktadır. Boyut endeksi değeri, Fiili değer – asgari değer farkının, Azami değer – asgari değer farkına bölünmesi ile bulunmaktadır (UNDP, 2020).

Tablo 2.1. Endekse dönüştürme değişken değerleri

Boyut	Gösterge	Asgari	Azami
Sağlık	Beklenen yaşam süresi (yıl)	20	85
Eğitim	Beklenen öğrenim süresi (yıl)	0	18
	Ortalama öğrenim süresi (yıl)	0	15
Yaşam standardı	Kişi başına GSMH (2011 SGP Dolar)	100 Dolar	75.000 Dolar

Kaynak: (UNDP, 2020)

Belirtmek gerekir ki İGE hesaplamasında 1990 yılından 2010 yılına kadar hesaplama yönteminde değişikliklere gidilmiştir ve algoritma değişiklikleri nedeniyle ülke verilerinin karşılaştırılabilirliği konusunda sorunlar çıkmıştır. Bu değişiklikler ile ülkelerin İGE puanlarında değişiklikler görülebilmektedir. Bu eksikliği gidermek amacıyla güncel algoritma kullanılarak önceki dönemin verileri beş yıllık aralıklarla yeniden hesaplanıp yayımlanmaktadır (Şeker, 2011, s.4).

2.3. Ekonomik ve Sosyal Gelişme Bileşenleri ile Suç İlişkisi

Ekonomik ve sosyal gelişmeyi bütünsel veya bileşenler bazında suç kavramıyla ilişkilendiren önemli bir araştırma birikimi bulunmaktadır. Bu bölümde, İGE boyutları esas alınarak bu ilişkiye yönelik farklı disiplinlerden gelen çeşitli araştırmaların temel bulguları değerlendirilmektedir.

2.3.1. Sağlık, Gelişme ve Suç Arasındaki İlişki

Sağlık, toplumsal yaşam, refah ve politika sürecinin önemli bir bileşenidir, bu bağlamda gelişmişlik düşüncesinin merkezinde yer alan geniş kapsamlı kavramlardan biridir. Tarihsel arka planda sağlığa bakış açısı incelendiğinde, sağlıkla ilgili soruların yüzyıllar boyunca ağırlıklı olarak doğa bilimleri, teknoloji ve tıp aracılığıyla yanıtladığı görülmektedir (Bingöl, 2017). Yirminci yüzyıla gelindiğinde, uluslararası toplumun gelişmesiyle sağlığın yalnızca hastalık üzerinden tanımlanamayacağı; fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan tam bir iyilik hali olarak ele alınması gerektiği bildirilmiştir (WHO, 2009, s.1). Bu yaklaşım sağlığın ve sağlık örgütlenmesinin tıbbi olduğu kadar ekonomik, sosyal ve politik bir kavram olarak öne çıkmasını sağlamıştır (Gönç, 2017). Bu durum, sağlığa disiplinler arası bir bakış açısı geliştirilmesini beraberinde getirmiş, ekonomi ve sosyoloji başta olmak üzere sağlık kavramını ve sağlık politikasını bireysel, toplumsal ve örgütsel düzlemde ele alan çok sayıda yaklaşım geliştirmiştir (Özen, 1993). İnsani gelişme yaklaşımı doğrultusunda “Herkes için her yaşta sağlıklı bir yaşam sağlamak ve esenliği desteklemek” hedeflenmektedir. UNDP Sürdürülebilir Gelişme Amaçları ‘Sağlık ve Kaliteli Yaşam’ kapsamında dört ana tema yer almaktadır. İlk olarak ‘sağlık programları’ teması ile anne-çocuk sağlığı, bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklarla mücadele, akıl sağlığı, cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin hedefleri içerir. İkinci tema ‘önleyici programlar’ olup; alkol ve madde bağımlılığının önlenmesi, trafik kazalarından kaynaklanan ölüm ve yaralanmaların azaltılması hedeflerini içerir. Üçüncü olarak işgücü, yatırım ve hizmet finansmanı, genel sağlık sigortası ve ilaçlara erişim

hedeflerini içeren ‘sağlıkta kaynak kullanımı’ temasıdır. Dördüncü tema ise “çevre sağlığı” ve “erken uyarı, risk azaltımı ve küresel sağlık risklerinin yönetimi” ile ilişkilidir (Kalkınma Bakanlığı, 2017, s.53). Tüm bu gelişmeler sağlığı önemli bir gelişmişlik göstergesi haline getirmiş, sağlık İGE’nin üç temel ekseninden biri olmuştur.

Literatürde sağlık, gelişme ve suç ilişkileri incelendiğinde çeşitli bulgulara rastlanmaktadır. Öncelikle, ekonomik-sosyal gelişme ile ilişkisi birçok araştırmada ortaya konmuştur. Örneğin Albayrak (2005) bebek ve çocuk ölüm hızı ile sağlık hizmetlerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Koç (2013) sağlığın ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkilediğini bulgulanmıştır. Bir başka çalışmada ise bireylerin sağlık durumu algılarına etki eden faktörler arasında gelir düzeyinin olduğu gösterilmiştir (K.Aydın, 2019). Çelik (2006) sağlık hizmetlerinin gelişme üzerindeki rolünün incelendiği çalışmada sağlıklı yaşam, ölüm oranları, sigara kullanımının azaltılması, beslenme bozukluklarının önlenmesi gibi göstergelerin ülkelerin gelişmişlik göstergeleri ile ilişkili olduğunu belirlemiştir. Barlin (2010) GSMH büyüme oranı ile kişi başına düşen sağlık harcama oranı arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Kişi başı gelir arttıkça sağlık harcamalarının oranının arttığı, ilaç harcama oranının ise azalmakta olduğu bulgulanmış, bebek ölüm hızı ile doğumda beklenen yaşam süresi arasında ise ters yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Erdem ve Çelik (2019) Afrika ülkeleri örnekleminde insani gelişme ve sağlık göstergeleri arasındaki ilişkinin pozitif fakat istatistiksel olarak anlamlı olmadığını belirtmektedir. Bir diğer çalışmada Özdemir ve Salihoğlu (2019) insani gelişmişliğin finansal piyasalardaki gelişmeler ile uzun dönemde yakından ilişkili olduğunu, uzun ve sağlıklı yaşam için gelir düzeyinin artırılması gerektiğini ileri sürmektedir.

Bir grup araştırmacı ise sağlık ile suç ile ilişkisini vurgulamaktadır. Fishback vd. (2010) sağlık göstergeleri ve suç arasındaki ilişkinin analizine yönelik yapmış olduğu çalışmada, Büyük Buhran sırasında zor zamanlar geçiren insanların suça başvuracaklarından endişe edilmesi üzerine devlet tarafından halka yapılan sosyal yardım harcamalarının suç oranları üzerindeki etkisi tahmin edilmiştir. 81 büyük şehir için 1930-40 yılları arasına yönelik bir panel veri seti oluşturulmuştur. Bağımlı değişken olarak hırsızlık, yağma, soygun, gasp, cinsel suçlar, kasten insan yaralama, kasten insan öldürme suçlarının dahil olduğu toplam yedi suç türünden 100.000 kişi başına düşen suç sayısı; bağımsız değişken olarak ise çeşitli sosyal yardım harcamaları, kişi başına düşen polis harcaması, eyalet istihdam endeksi, doğurganlık hızı, bebek ölüm hızı, vergi beyannamesi ve çeşitli iklim verileri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre devlet tarafından yapılan yardım harcamalarındaki artışın, hırsızlık, yağma,

soygun, gasp suç türlerini içeren mülkiyet suçlarının oranlarını azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Olds vd. (1998) tarafından 15 yıllık takip sürecini içeren bir çalışma yapılmıştır. Evde hemşire ziyaretinin çocukların suçlu ve anti-sosyal davranışları üzerindeki uzun vadeli etkileri test edilmiştir. Çalışma sonucunda, hemşireler tarafından yapılan doğum öncesi ve erken çocukluk dönemi ev ziyaretinin anne ve çocuğun yaşamını iyileştirdiği, düşük gelirli bekar annelerin çocuklarında tutuklanma, mahkûmiyet, cinsel istismar vakalarının azaldığı, madde kullanımının azalması gibi davranışsal iyileşmelerin ve uzun vadeli olumlu sonuçların ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Tablo 2.2. Sağlık, gelişme ve suç arasındaki ilişkiye yönelik araştırma bulguları

Araştırma	Örneklem	Değişkenler	Yöntemler	Bulgular
Okumuş (1994)	Türkiye	Cinsel Suçlar, Hırsızlık Suçu ve Eğitim, Yaş, Meslek, Medeni Durum	Psikometrik Ölçümler ve Tamamlayıcı İstatistikler	Her iki suç grubunda da psikotik bir bozukluk kaynağına rastlanmamış; semptom düzeyinde nevrotik bulgular saptanmıştır.
Taban (2006)	Türkiye	Sağlık Göstergeleri ve Ekonomik Büyüme	Granger Nedensellik İlişkisi	Doğuşta yaşam beklentisi, sağlık kurumlarındaki yatak sayısı ve sağlık personeli başına düşen kişi sayısı ile GSYİH arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur
Cömertler ve Kar (2007)	Türkiye	Malvarlığına Karşı Suçlar, Doğum Hızı, Nüfus, Yeşil Kart, Kişi Başı Gelir, İşsizlik, Okullaşma Oranı	Yatay Kesit Analizi	Doğum hızı ile katsayıların istatistiki olarak anlamlı oldukları görülmüş ve bu değişkenlerin suç oranını artırdığı belirlenmiştir.
Öncü vd. (2007)	Türkiye	Hastalık, Suç, Sosyoekonomik Gelişme	Lojistik Regresyon Analizi	Sosyal güvencenin olmaması ile suç işleme arasında güçlü bir ilişkinin olduğu, sosyal güvence bulunmamasının suç işlemeyi etkileyebileceğini göstermiştir.
Durusoy vd. (2008)	Türkiye	Malvarlığına ve Kişilere Karşı İşlenen Suçlar ile Sosyal ve Ekonomik Gelişme	Doğrusal Regresyon Yöntemi	Zorunlu sosyal sigortaya tabi nüfusu daha çok olan illerde malvarlığına karşı toplam suçların sayısı anlamlı bir biçimde daha çok arttığı belirlenmiştir.
Coelho vd. (2010)	Portekiz	Yaşam Süresi ve Suç	Retrospektif Yöntem	Yaşlıların kırılganlıkları nedeniyle tercihli bir hedef olduğu yaşlı cinayeti ve hırsızlık suçu arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir.
Kaya ve Bozkurt (2011)	Türkiye	Yeşil Kart ile Suç Oranı, İşsizlik Oranı ve Kişi Başına Reel Milli Gelir	En Küçük Kareler Yöntemi	Yeşil kart sayısı ile suç oranı arasındaki ilişkinin pozitif ve doğrusal olduğu tespit edilmiştir.
Altun vd.. (2018)	Türkiye	Sağlık ve Eğitim Harcamaları ile Ekonomik Gelişme	En Küçük Kareler	Sağlık harcamalarının ekonomik büyümede pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.
Tatlı ve Barak (2021)	OECD Ülkeleri	Beklenen Yaşam Süresi ile Sağlık Harcamaları, Hükümet Etkinliği, Gelir ve Eğitim	CIPS Testi ve Panel ARDL	Sağlık harcamalarının beklenen yaşam süresi üzerindeki etkisinin pozitif ve anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Üstün ve Gültekin Karakaş (2021)	Türkiye	Sağlık Göstergeleri ile Kişi Başı Gelir	Betimsel Analiz	Türkiye’de gelir düzeyi arttıkça sağlık göstergelerinde iyileşme olduğu, bebek ölüm hızı, hastane yatağı ve hekim sayıları göstergelerinin gelişmeye ihtiyaç olduğu belirlenmiştir.

2.3.2. Eğitim, Gelişme ve Suç Arasındaki İlişki

Gelişmiş ülkelerin modern toplum yapılarına kavuşmalarında ve sosyoekonomik gelişimde eğitimin önemli bir rol oynadığına yönelik argümanlar gelişme ve eğitim arasındaki ilişkinin önemini artırmıştır. Eğitim düzeyi yüksek ülkelerin gelişmiş olduğu, kaynaklarının daha verimli kullanabilmeleri sebebi ile gelişme sürecinde daha hızlı ilerledikleri yönündeki çıkarımlar gelişme ve eğitim ilişkisine yönelik çeşitli yaklaşımların gelişmesini sağlamış, uluslararası kuruluşların çalışmaları bu ilişki bağını kuvvetlendirmiştir (Buyruk, 2016). Eğitim, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) öncelikli alanlarından olmuştur. UNESCO, eğitimde evrensel ve bölgesel alanda öncülük ederek kapsayıcı ve eşitlikçi bir eğitim sağlamak amacıyla hazırladığı 2030 yılına kadar eğitim hedefleri kapsamında herkes için hakkaniyetli ve yaşam boyu sürecek eğitimi sağlamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda eğitimin sosyal ve ekonomik gelişmede temel rol oynadığı düşünce temeli ile dünya çapında eğitimi geliştirmeyi ve güçlendirmeyi amaç edinmiştir (UNESCO, 2018). Eğitim 2030 Eylem Planı ile sosyal ve ekonomik gelişmeyi teşvik etmek ve kaliteli eğitime erişim hedeflenmektedir (Altunkaynak, 2020).

Ülkelerin eğitim sistemlerinin karşılaştırmalı bir çerçeveden analiz edilebilmesini sağlayan ve OECD tarafından her yıl yayımlanan 'Bir Bakışta Eğitim' raporu literatürde önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bir Bakışta Eğitim 2021 yılı raporuna göre Türkiye, ailelerin sosyo-ekonomik durum farklılıklarının öğrencilerin eğitim hayatındaki başarılarını etkilemesinde en yüksek orana sahip olan ülke olmuş ve 42 OECD ülkesi arasından ilk sırada yer almıştır. Rapora göre sosyo-ekonomik durum farklılıklarının eğitim başarısını en az etkilediği ülke ise Hong-Kong'tur. (Himmetoğlu vd., 2021). Ülkelerin eğitim sistemlerinin temel göstergeleri ve değişkenlerine ilişkin olarak eğitim süreçlerinin çıktıları, eğitime erişim, eğitime ayrılan finansal kaynak ile öğretmenler, öğrenme ortamları ve okullar olmak üzere dört başlık altında sunulan göstergelere ilişkin veriler ile uluslararası karşılaştırmalar yapılabilmektedir (OECD, 2021). "Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarını teşvik etmek" amacı doğrultusunda 2030 Gündeminin sürdürülebilir gelişme hedeflerini gerçekleştirmek, UNDP'nin öncelikleri arasındadır. UNDP tarafından İGE içerisinde eğitim endeksine yer verilerek ülkelerin hem eğitim hem de gelişmişlik düzeyleri ölçülmektedir (UNDP Türkiye, 2021).

Sosyoekonomik büyüme ve gelişmeyi sağlayarak bireylerin yaşam kalitesini etkileyen eğitim hizmetlerine yeterli önem verilmediği takdirde toplum, çeşitli sosyal maliyetlerle karşılaşır. Bu sosyal maliyetleri yaratan unsurlardan birisi de suçtur. Suç eğiliminin artması sonucu toplumda sosyal maliyetler artar ve kaynakların etkin tahsisinden, toplumun optimum refah seviyesinden uzaklaşmasına sebebiyet verilir (E. Yavuz, 2018, s.42). Toplum refahının sürekliliği açısından suç türleri ile suçu isleyen kişilerin eğitim düzeyleri arasındaki farklılıkların belirlenmesi önemlidir.

Literatürde, eğitim düzeylerine bağlı olarak suç türlerinin farklılaştığına yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Z. Yıldız, 2004). Kızmaz (2003) tarafından 960 hükümlü üzerine gerçekleştirilmiş olan çalışmada suç ve öğrenim ilişkisi üzerine odaklanmıştır. Çalışma sonucunda, suçluların büyük bir oranın düşük düzeyde öğrenim görünümüne sahip olduğu, suç oranının en çok “ilkokul” kategorisinde yoğunlaştığı, hükümlülerin en çok işledikleri suç türlerinin başında insan öldürme suçunun işlendiği görülmüştür. Lochner (2020) öğrencilerin okula devam etmesinin suç üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında okullaşma oranlarında artışın hem malvarlığına yönelik suç oranlarında hem de şiddet suç oranlarında azalma meydana getirdiğini; ayrıca lise mezunlarının suç işleme oranlarının çok düşük olduğunu, okulların eğitim kalitesinin suça etkisi açısından ise literatürde fikir birliğine ulaşamadığını tespit etmiştir. Yıldız vd. (2011) tarafından suç ile sosyoekonomik durum arasındaki ilişki panel regresyon modeli ile analiz edilmiş ve lise mezunlarının sayısının artmasının suç oranlarına artırıcı etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cantürk ve Koç (2010) tarafından, cinsel suçların faillerinin sosyo-demografik özelliklerinin ve psikiyatrik profillerinin belirlenmesine yönelik yapılan analizde, muayene edilen kişilerin 42’si (%60) ırza geçme, 25 kişinin (%35.71) cinsel saldırı, 2 (%2.86) teşhircilik, 1 (%1.43) ise ölüye fena muameleye ilişkin, sanıkların genellikle iyi eğitim almamış ve düşük sosyo-ekonomik düzeydekilerin çoğunluğu oluşturdukları bulgulanmıştır.

Tablo 2.3. Eğitim, gelişme ve suç arasındaki ilişkiye yönelik araştırma bulguları

YAZAR	ÜLKELER	DEĞİŞKENLER	YÖNTEM	EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞME İLE İLİŞKİSİ
Barro ve Lee (1993)	Ülke Grubu	Eğitim ve Ekonomi	Panel Veri Analizi	Eğitimin ekonomik gelişmeyi olumlu etkilediği tespit edilmiştir.
Soares (2004)	Ülke Grubu	Eğitim, Gelişme ve Suç	Panel veri Analizi	Eğitim hırsızlık ve cinsel suç oranları üzerinde olumsuz etkileri olan bir faktördür.
Erdoğan ve diğerleri (2010)	Türkiye	Cinsel Suçlar ve Eğitim, Gelir, Yaş, Meslek, Medeni Durum	SPSS, Ki-Kare	Cinsel istismar faillerinin genel olarak düşük eğitim ve düşük sosyoekonomik düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir.
Uludağlı (2011)	Türkiye	Suçluluğun Gelişimi ile Aile, Akran, Okul, Yaşanılan Mahalle	Lojistik Regresyon Analizi	Suça karışmış ve karışmamış ergenleri ayırt etmede kardeş sayısı, annenin çocuğu izlemesi, yakın arkadaşla sahip olma ve okula devamsızlığın belirleyici olduğu görülmüştür.
Keskin (2011)	Birleşmiş Milletler üyesi ülkeler	Eğitim Harcamaları, Yetişkin Okuryazar Oranı, Ortalama Yaşam Süresi, İGE	Çoklu doğrusal regresyon modeli	Eğitim düzeyi ve okuma yazma oranının ekonomik büyüme üzerinde önemli etkisi olduğu bulgulanmıştır.
Karadağ ve Balkar (2015)	Türkiye	Ekonomik ve Sosyal gelişme, Eğitim, Sağlık	Nitel Çalışma, Olgu Bilim Deseni	Bebek ölüm ve doğurganlık oranının azalması, bireylerin yaşam kalitesinin artırılması, suç oranlarının azalmasında eğitimin en önemli araçlardan biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Khan vd. (2015)	Pakistan	Suç ve Eğitim ile Ekonomik Değişkenler	Zaman Serisi Analizi	Suç ile yüksek eğitim arasında negatif ilişki olduğu, işsizlik oranı ile arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.
Çelik (2018)	Türkiye	Cinsel Suçlar ve Eğitim	Durum Çalışması Deseni	Katılımcıların %91'inin okul öncesi dönem çocuklarına cinsel istismardan korunmaları için cinsel bilgiler konusunda eğitim verilmesi gerektiğini, öğretmenlerin çocuk istismarı konusunda bilgilendirilmesini savunanların oranının ise %97 olduğu belirlenmiştir.
Aslan (2016)	Türkiye	Suç Davranışı ile Sosyal Dışlanma	Tek Yönlü Varyans Analizi	Eğitim seviyesinin önemli bir değişken olduğu, gelir seviyesinin belirleyici bir faktör olduğu tespit edilmiştir.
Arora (2017)	Hindistan	Kadına yönelik Cinsel ve şiddet suçları ile Eğitim, Ekonomik Büyüme, Cinsiyet Oranı, Nüfus	Görünüşte İlgisiz Regresyon Analizi	Okuryazarlık oranı ve gelir oranındaki artışın cinsel suçları azaltacağı bulgulanmıştır.

2.3.3. Gelir, Gelişme ve Suç Arasındaki İlişki

1950’li yıllardan itibaren ülkeler ekonomik büyümeyi ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla’yı (GSYH) gelişmişlik göstergesi olarak kullanmışlardır. Ancak 1970’li yıllardan itibaren GSYH’nın refah ölçüsü olmadığı ve ekonomik büyüme için yalnızca bir araç olduğu yaklaşımlarının yoğunlaşması ile gelişmeye yönelik alternatif göstergeler düşünülmüştür. Yeni gelişmişlik göstergeleri arayış çabaları, ekonomik gelişimden insani gelişime doğru yön değiştirmiştir (UNDP, 1990). Ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmadığı, hızlı ekonomik büyüme sergileyen bazı ülkelerde işsizlik oranlarının artması ve yüksek suç oranlarının olması, gelir dağılımında eşitsizlikler yaşanması şeklindeki savlar, gelişmeyi ekonomik gelişme olarak yorumlayan yaklaşımlardan hızlıca uzaklaşılmasına sebebiyet vermiş, insan odaklı politikaların uygulanabilirliğini gündeme getirmiştir (Mahbub ul Haq, 1995; Gürses, 2009). Gelişmeyi kişi başına düşen ulusal gelir artışı üzerinden tanımlayan ve gelir odaklı yaklaşımın gerçek refahı ölçmekte yetersiz kaldığını, bireylerin ekonomik, kültürel, siyasal veya toplumsal tüm tercih ve seçeneklerinin genişletilmesi gerektiğini savunan Amartya Sen ‘e göre gelişimin merkezinde insan vardır ve gelişim insanların özgürlükleri ve yapabilirlikleri üzerine temellendirilir. (Kaçanoğlu, 2020). Amartya Sen’in yapabilirlik yaklaşımı temelinde geliştirilmiş olan İGE, kişi başına aynı GSMH düzeyine sahip iki ülkenin nasıl farklı insani gelişme sonuçları olabileceğini sorarak, ulusal politika yaklaşımlarını sorgulamayı sağlayan bütüncül bir endeks niteliğindedir (UNDP, 2019). Ekonomik değişkenler ile suç davranışı arasındaki ilişkiler, çeşitli çalışmalara konu olmuş, çok sayıda suç türünün olması, suç değişkenlerinin fazlalığı ve suç işleyenlerin sahip olduğu bireysel özelliklerinin farklılık arz etmesi gibi nedenler, suçun çok yönlü açıklamasını gerekli hale getirmiştir (Kızmaz, 2005). Değişkenlerin suça etkileri ile suçun değişkenlere olan etkilerini analiz etme minvalinde suç arz ve talepleri etkili aktörlerdir (Ünver ve Bakırtaş, 2008). Suç işleyen birey tarafından gerçekleştirilen suç arzı ile mağdurlardan oluşan suç talebi, ekonomi literatüründe suç kavramının temellerini oluşturmuştur. Denge suç oranının belirlenmesi suçlu arz eğrisi ile suçlu talep eğrisinin tanımlanmasına bağlıdır (Güvel, 2004, s.55). Suçun arz boyutunu ilk olarak inceleyen Becker, suç arzını suçlulara verilen ceza ile ilişkilendirmiştir. Suç sayısı ile kişinin alacağı ceza, yakalanma ihtimali, hapis cezası sıklığı, kişinin suç işleme isteği ve suçtan elde ettiği gelir değişkenleri arasındaki ilişki analiz edilmektedir (Akdeniz ve Üzümcü, 2013). Becker’a göre, suça karışacak bireylerin cezalandırılma olasılığının artması cezanın şiddetinin artmasından daha etkilidir; çünkü kişiler suça karışmadan önce verilecek ceza düzeyini dikkate alır. Kişinin suçtan beklediği fayda, zaman ve kaynaklarını kullanarak

bir başka faaliyetten beklediği faydadan fazla ise, kişi suç işler. Bireylerin cezası veya yakalanma ihtimallerinin artması, suç miktarında azalma oluşturur (Becker, 1968). Suçun gerçekleştirilmesi suçlu tarafından yasal ve yasal olmayan arasından birini seçim kararına bağlı olmadığını savunan Ehrlich'e göre ise, suçlu belirli bir zamanda her iki yolla da uğraşabilir ya da yasal yoldan yasal olmayan yola geçiş de yapabilir. Suç piyasasındaki dengenin varlığı yalnızca bireysel suçluları kontrol etmek amacıyla değildir. Belirli suç türleri, biyolojik ya da sosyolojik özdeşliklerin sonucu değil, suç arz ve suç talep kuvvetlerinin dengeleyici etkileşiminin gerçekleşmesi ile oluşur (Ehrlich, 1973). Heineke, suçun ekonomik modellerine ilişkin dört adet model geliştirmiş olup, malvarlığına karşı işlenen suçları ele almıştır. Kişinin suç işleme kararı, eylem ile ilgili maliyet ve faydanın değişmesi ile değişebilir. Zira kişi, benmerkezci bir maliyet-fayda analizi yapar. Kazanç ve maliyet değişikliklerinin caydırıcı etkisi vardır ve kişi suç işleme kararını almadan önce faaliyet sonucu gerçekleşecek fayda-maliyet analizi ile maddi ve psikik unsurları değerlendirir (Dursun, 2005; Heineke, 1978).

Ekonomik değişkenler ve suç ilişkisine yönelik yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde; gelir düzeyi, işsizlik, yoksulluk, gelir düzeyindeki eşitsizlikler, ücretler, enflasyon, yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, alım gücü, ekonomik krizler gibi faktörlerin kullanıldığı görülmektedir (Soares, 2000; Hooghe vd., 2010; Eide ve Rubin, 1978). Şentürk Ulucak ve Bilgili (2020) tarafından, Türkiye'nin de dahil olduğu 25 Avrupa ülkesinde suçun sosyoekonomik belirleyicilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Sonuçlar gelir, eğitim, refah düzeyinin suç oranlarını negatif; işsizlik, fiyat artışı ve eşitsizliğin ise suç oranlarını pozitif etkilediğini göstermektedir. Freeman (1994) çeşitli suçlardan hüküm giymiş suçlular üzerine yapmış olduğu çalışmada suç ve gelir değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemiş, suç oranının azaltılmasında potansiyel tutuklamanın caydırıcı bir etkisinin olmadığını, suç ile işsizlik arasında pozitif ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşmıştır. Machin ve Meghir (2004) ücret dağılımı ve değişikliklerin suç oranlarını belirlemedeki etkisini incelemiştir. Artan ücretler ve caydırıcı önlemler suçları azaltırken, suçtan doğrudan ekonomik getirilerdeki artışların suç faaliyetlerini arttırdığı tespit edilmiştir. Aksu ve Akkuş (2019) mala karşı işlenen suçlar ile enflasyon, işsizlik, reel kişi başı gelir değişkenlerinden etkilenme biçiminin incelendiği çalışmada, kısa ve uzun dönemde mala karşı suçları etkileyen en önemli unsurun reel kişi başı gelir olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2.4. Gelir, gelişme ve suç arasındaki ilişkiye yönelik araştırma bulguları

YAZAR	ÜLKELER	DEĞİŞKENLER	YÖNTEM	EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞME İLE İLİŞKİSİ
Becsi (1999)	Amerika	Suç ve Ekonomik Değişkenler	Panel Regresyon Analizi	Bazı eyaletlerde, refah harcamalarındaki artışlar ile araba hırsızlığı ve cinayet oranları ile yüksek suç oranları işsizlikle ilişkili iken, bazı eyaletlerde kişisel gelir yüksekliği mülkiyet suçu ile ilişkilendirilmiştir.
Dritsakis ve Gkanas (2004)	Yunanistan	Cezai Suçlar ile Sosyo-Ekonomik Değişkenler	VAR Modeli	Suç oranlarını işsizliğin uzun vadede arttırdığı; ancak göç değişkeninin çok fazla etkilemediği bulgulanmıştır.
Budak (2010)	Türkiye	Dolandırıcılık ve İİK Muhalefet	Yatay ve Dikey Veri Analizi	Bölgesel olarak sosyo-ekonomik gelişmişlik ve suç oranları arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu bulunmuştur.
Öcal (2010)	Türkiye	Suç sayıları ile gelir, işsizlik, eğitim, nüfus, polis sayısı	Panel Veri Analizi	Suç işsizliğin ve nüfusun pozitif etkilediği, işsizlik ve nüfusun artması ile suç sayılarının arttığı, gelir polis sayıları ile suçun negatif ilişkili olduğu tespit edilmiştir.
Torres-Preciado vd (2015)	Meksika	Suç ve ekonomik büyüme	Panel Veri Analizi	Hırsızlık ve cinayet suç oranlarının ekonomik büyüme üzerinde etkili bir payı olduğu bulgulanmıştır.
Atila (2019)	Türkiye	Krizler, İşsizlik, Suç ve İntihar	Granger nedensellik analizi	Suç ile ekonomik krizler ile pozitif yönlü bir nedensellik ilişkisi ortaya çıkmıştır.
Fougère ve Pouget (2019)	Fransa	Suç ve İşsizlik	Doğrusal Regresyon Analizi	Genç işsizlikteki artışın suçta artışa neden olduğu ve suç ile işsizliğin pozitif yönde ilişkili olduğu bulgulanmıştır.
Kubar (2020)	Türkiye	Ekonomik suçlar ve şiddet suçları ile ekonomik ve sosyal faktörler	Çapraz tablo analizi	Gelir düzeyinin artması ile ekonomik özellikteki suçların oran ve tür olarak artış gösterdiği bulgulanmıştır.
Jeke, Chitenderu ve Moyo (2021)	Güney Afrika	Cinsel Suçlar, Hırsızlık, Adam Öldürme, Soygun	Panel veri Analizi	Cinsel saldırı suçunun yatırımları olumsuz etkilediği, hırsızlık suçunun hem insani gelişmeyi hem de yatırımı olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.
Jennings, Farrall ve Bevan (2012)	İngiltere	Mülkiyet suçunun sosyal ve ekonomik belirleyicileri	Zaman Serisi Analizi	Suç oranlarında, gelir eşitsizliğinin önemli etkisinin olmadığı; ancak işsizlik, eşitsizlik, refah harcamalarının önemli etkilerinin olduğu bulgulanmıştır.

Sosyo-ekonomik gelişme ve suç arasındaki ilişkilere yönelik literatür incelemesinin sonucunda aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

Hipotez 1:

İnsani gelişmişlik ile malvarlığına karşı işlenen suç oranı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez 1a:

Eğitim endeksi ile malvarlığına karşı işlenen suç oranı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez 1b:

Sağlık endeksi ile malvarlığına karşı işlenen suç oranı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez 1c:

Gelir endeksi ile malvarlığına karşı işlenen suç oranı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez 2:

İnsani gelişmişlik ile cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suç oranı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez 2a:

Eğitim endeksi ile cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suç oranı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez 2b:

Sağlık endeksi ile cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suç oranı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez 2c:

Gelir endeksi ile cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suç oranı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

3.1. Araştırma Modeli

Tez çalışması kapsamında ülkelerin ekonomi, eğitim ve sağlık alanlarındaki mevcut durumları ile malvarlığına karşı işlenen suçlar ve cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar olmak üzere iki suç türü ile arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Veri bütünlüğünü sağlamak için farklı veri kaynaklarından 2005-2018 dönemini içeren 14 yıllık veri setlerinden faydalanılmıştır.

İGE ve alt boyutlarına ilişkin veriler UNDP veri tabanından, suç verileri ise 100.000 nüfus başına polis tarafından kaydedilen suç rakamları esas alınarak Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Bürosu veri tabanından derlenmiştir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Bürosu'nun tanımladığı malvarlığına karşı işlenen suç türleri grubunda; ev hırsızlığı, araba hırsızlığı, soygun, dolandırıcılık, yağma ve kara para aklama suç türleri yer almaktadır. Suç verilerinin alındığı suç türleri Türk Ceza mevzuatında biraz farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Ev hırsızlığı, araba hırsızlığı, soygun suçları hırsızlık suçu adı altında birleştirilmiş olup TCK'nın 141-142 maddeleri; dolandırıcılık suçu TCK md.157-158; yağma suçu TCK md. 148-149; suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama suçu – TCK 82. maddesi ile düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Bürosu'nun tanımladığı cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suç türleri grubunda; cinsel şiddet ve cinsel saldırı suç türleri yer almaktadır. Suç verilerinin alındığı suç türleri yine Türk Ceza mevzuatında kısmen farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Cinsel şiddet suçu, Türk Hukukunda Cinsel Taciz Suçu olarak TCK md.105 ile düzenlenmiş; Cinsel Saldırı Suçu ise TCK md.102-104 kapsamında Çocukların Cinsel İstismarı Suçu, Reşit Olmayanla Cinsel İlişki Suçu ve Cinsel Saldırı suçu olarak üç ayrı suç türünü ihtiva etmektedir.

Araştırmada ülkeler arası çeşitli sosyo-ekonomik değişkenlerin karşılaştırmasında sıklıkla kullanılan Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) üyesi ülke grubu ele alınmıştır (OECD,2021). İGE ile ilişkilendirilen ancak veri kısıtı nedeniyle farklılaşan malvarlığına karşı işlenen suçlar, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar ve nihayet her iki suç türüne yönelik müştereken incelenen OECD üyesi ülkelere ilişkin bilgi Tablo 3.1'de yer almaktadır.

Verilerin analizi için Stata 15 ve EvIEWS 9.5 paket programları kullanılarak panel vektör otoregresif (VAR) yöntemi her iki suç grubu için ayrı ayrı uygulanmıştır. Zaman serisi ve kesit serisinin bir arada olması ile oluşan panel veri analizinde değişkenler arasında istatistiksel anlamlılığının sağlanabilmesi için ele alınacak değişkenlerin durağanlaşması gerekmektedir. Serinin durağanlığını ölçmek için birim kök testlerden yararlanılmaktadır. Çalışmada incelenen değişkenlerde yatay kesit bağımlılık varlığı sebebiyle yatay kesit bağıllığı dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinden olan Pesaran'ın PESCADF (2007) testi kullanılmıştır. İlgili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi varlığının Granger nedensellik testi ile tespit edilmesinin ardından ilişkinin yönü ve derecesini ortaya koyan vektör otoregresif denklem sistemine yer verilmiştir.

Tablo 3.1. Suç türlerine göre incelenen OECD üyesi ülkeler

<i>Malvarlığına karşı işlenen suçların incelendiği ülkeler</i>	<i>Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların incelendiği ülkeler</i>	<i>Her iki suç türünün müşterek incelendiği ülkeler</i>
ABD Almanya Avustralya Avusturya Belçika Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada Kolombiya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Şili Türkiye, Yeni Zelanda, Yunanistan	Almanya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere İspanya, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Şili, Türkiye, Yunanistan, Yeni Zelanda,	Almanya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Kanada, Kolombiya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Yunanistan,

3.2. Veri Analizi

3.2.1. Panel Pesaran Birim Kök Testi

Panel veri; belli bir zaman alanında hane halkları, ülkeler ve firmalar gibi yatay kesit birimlerine ait gözlemlerin birleşmesini ifade eder (Baltagi, 2005, s. 1). Panel veya zaman serilerinde, serilerin özellikleri zamana göre değişmez ise bu seri durağan seri olarak nitelendirilmektedir. Trend, mevsimsel ve tesadüfi dalgalanmalar gibi durumlarda serinin ortalaması, varyansı veya kovaryansı birim kök içermekte olup zamana göre sabit kalmamaktadır. Tutarlı ve yansız sonuçlar için seriye dönüştürme işlemi veya fark alma yöntemi uygulanmalıdır. Serinin durağanlığını tespit etmek için ise geliştirilen birim kök testlerinden faydalanılmaktadır.

Yatay kesit bağıllık sorununu dikkate alarak hata terimlerinin korelasyonsuz olduğu yatay kesit bağıllık durumunda genişletilmiş Dickey Fuller (CADF) modeli aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \rho_i^* Y_{it-1} + c_0 \bar{Y}_{t-1} + c_1 \Delta \bar{Y}_t + u_{it} \quad (3.1)$$

Yukarıda bulunan CADF denkleminde $\bar{Y}_t$, tüm birim gözlemlerinin zamana göre ortalamasını ifade eder. Hata teriminde veya faktörde otokorelasyonun varlığında ise, regresyon tek değişkenli durumda Y_{it} ve $\bar{Y}_t$ 'nin gecikmeli farklarının eklenmesi ile genişletilebilmektedir. Pesaran birim kök test istatistiği (CIPS) yukarıdaki modelde yer alan d_i için tüm birimlerden elde edilecek t test değerlerinin ortalaması alınarak elde edilmiştir ve aşağıdaki gibi gösterilmektedir.

$$CIPS(N, T) = \sum_{i=1}^N t(N, T)/N = \bar{t} \text{ istatistiği} \quad (3.2)$$

Pesaran, otokorelasyon varlığı durumunu ele alarak modeli otoregresif olarak genişletmiştir. Test aracılığıyla durağanlık analizi yapıldıktan sonra gerekmesi halinde durağanlaştırma işlemi gerçekleştirilir ve sonrasında nedensellik analizinin uygulanabilmesi için gerekli koşul sağlanmış olmaktadır.

3.2.2. Panel Granger Nedensellik ve Panel VAR Analizi

İncelenen konu ile diğer faktörler arasındaki ilişkinin derecesi ve ne yönde etkilediği ile nedeni olup olmadığının tespiti sosyal, ekonomik ve özellikle insanı ele alan tüm toplumsal konularla ilgili kabul edilecek ve uygulanacak politikalarda çok faydalı olabilmektedir. Nedensellik analizi, herhangi en az iki değişkenin birbirleri ile ilişkisi ve nedeni olup olmadığının incelemektir. Bu ilişki ve nedensellik tespiti ise panel veri nedensellik testleri ve vektör otoregresif denklem sistemi (VAR) ile belirlenebilmektedir.

Panel veri setleri, zaman serilerine nazaran daha çok sayıda veriyi kapsamı sebebi ile daha fazla gecikme katsayısı kullanımına izin vermesi ile durağanlık koşulunun sağlanmasına katkı sağlarken aynı zamanda serbestlik derecesini arttırarak seriler arasında çoklu doğrusal bağlantı olma olasılığını da indirgemektedir (Hsiao, 2007, 3). Zaman serisi ve panel veri analizinde nedenselliğin temeli Granger'e dayanmaktadır. Standart yapıdan farklı olarak birimler arasındaki heterojenlik konusu dikkate alınır. Nedensellik testini gerçekleştirebilmek için tahmin edilecek Granger nedensellik modeli aşağıdaki gibidir.

$$MALSUÇ_{it} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^{(k)} MALSUÇ_{it-k} + \sum_{k=1}^L \beta_i^{(k)} İGE_{it-k} \quad (3.3)$$

$$İGE_{it} = \mu_i + \sum_{k=1}^N \lambda_i^{(k)} İGE_{it-k} + \sum_{k=1}^J \delta_i^{(k)} MALSUÇ_{it-k} \quad (3.4)$$

$H_0: \beta_i^1 = \dots \beta_i^k = 0$, İGE değişkeni MALSUÇ değişkeninin nedeni değildir.

$H_0: \beta_i^1 = \dots \beta_i^k \neq 0$, MALSUÇ değişkeni İGE değişkeninin nedenidir.

Yukarıdaki denklemde yer alan α_i, μ_i birime özgü etkileri temsil etmektedir ve $\gamma_i^{(k)}, \beta_i^{(k)}$ birimler için farklılık meydana gelebilmektedir. Bu sebeple birimler ile ilgili nedensellik analizinde farklılık oluşmasına imkan vermektedir. Granger nedensellik testi için Wald ve F testi uygulanabilmektedir. En yaygın olanı ise F testidir. Dolayısıyla F test istatistiği ve hipotezi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

$$F = \frac{(SSE_l - SSE_{lp})/p}{SSE_{lp}/(n-k)} \quad (3.5)$$

İlgili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi varlığının Granger nedensellik testi ile tespit edilmiştir. VAR analizi, seriler arasındaki ilişkilerin yönünü ve derecesini ortaya koymaktadır. Granger nedensellik test modelini temel alan Sims (1980) vektör otoregresif denklem sistemini genişleterek, modelde yer alan her değişken hem kendi gecikmeli değerleri ile hem de sistemdeki diğer serilerin gecikmeli değerleri sayesinde açıklanmaktadır.

VAR denklem sistemindeki açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerleri ile sabit etkiler arasında bir ilişki olması durumunda, modelden bu sabit etkileri yok etmek amacıyla ortalamadan arındırma yöntemi uygulanabilmektedir (Arellano ve Bover, 1995, s.34). Bu amaçla dışsallık varsayımının sağlandığı ve araç değişkenler olarak gecikmeli serilerin kullanıldığı Genelleştirilmiş Momentler Metodu'nun (GMM) kullanılması mümkündür (Love ve Zicchino, 2006, s.200).

3.3. İGE ile Malvarlığına Karşı İşlenen Suçlara İlişkin Bulgular

Panel VAR analizi yapılabilmesi için öncelikle serilerde birim kök olup olmadığı tespit edilmiştir. Sonrasında VAR analizine geçilmiştir.

3.3.1. Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Panel birim kök testini uygulayabilmek için öncelikle serilerde yatay kesit bağımlılık tespiti yapılmaktadır. Serilerde yatay kesit olması durumunda 2. Nesil Panel Birim Kök testleri, olmaması halinde ise 1. Nesil Panel Birim Kök testleri uygulanmaktadır. Zaman boyutunun (T) yatay kesit (N) boyutundan büyük olması ($T > N$) durumunda yatay kesit bağımlılığının belirlenmesi için çeşitli testler geliştirilmiştir. Çalışmada birim boyutunun zaman boyutundan büyük olması nedeniyle ($N > T = 34 > 14$), yatay kesit bağımlılık incelemesi için Pesaran'ın (2004) CDLM testi yapılmıştır.

Tablo 3.1. MALSUÇ serisi için yatay kesit bağımlılık testi

Test	İstatistik	Olasılık	s.d
Pesaran CD	13.0671	0.000*	561

*; 0.01'de anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3.2. İGE serisi için yatay kesit bağımlılık testi

Test	İstatistik	Olasılık	s.d
Pesaran CD	83.2044	0.000*	561

*; 0.01'de anlamlılığı göstermektedir.

Pesaran test sonucuna göre, her iki seri için de H_0 hipotezi reddedilmektedir ve yatay kesit bağımlılık olduğu elde edilmiştir. Bu sebeple 2. nesil panel birim kök testi yapılmıştır.

3.3.2. Panel Birim Kök Testi

Seriler için birim kök olup olmadığını test etmek için 2. nesil panel birim kök testi olan Pesaran'ın PESCADF testi uygulanmıştır.

Tablo 3.3. MALSUÇ ve İGE serilerinin PESCADF test sonuçları

Düzy + Trend	Z[t-bar]	Olasılık Değerleri
MALSUÇ	-0.503	0.308
Δ MALSUÇ	-1.892	0.029**
İGE	-2.410	0.008*

*; 0.01'de, **;0.05'te anlamlılığı göstermektedir.

Pesaran (2007) panel birim kök test sonuçları incelendiğinde MALSUÇ serisi %5 anlam düzeyine göre 1. farkta durağan iken; İGE serisi %1'de düzey halde durağan olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Değişkenlerin durağan halleri ile değişkenler arasındaki ilişki incelenebilir. Malvarlığına karşı suçlar ile İnsani Gelişme Endeksi arasındaki ilişkinin incelenebilmesi için ön koşul olan değişkenlerin durağan halleri bulunmuştur. Var analizini yapabilmek için değişkenlerin durağanlaşması şartı gerçekleşmiştir.

3.3.3. Panel Nedensellik Analizi

Mala karşı işlenen suçlar ile insani gelişme endeksi arasında nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Bu nedensellik ilişkisi Panel Granger Nedensellik analizi ile araştırılmıştır. Nedensellik analizinin gerçekleştirilmesi için durağanlık koşulları sağlanmış, nedensellik analizindeki

gecikme uzunluklarının belirlenmesi için ise bilgi kriterlerinden (MBIC, MAIC, MQIC) yararlanılmıştır. Bilgi kriterlerine göre ise uygun gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir. Nedensellik ilişkisine dair istatistiksel sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.4. Panel Granger nedensellik sonuçları

		χ^2	Olasılık Değerleri
Δ MALSUÇ	İGE	9.440	0.002**
İGE	Δ M	0.173	0.677
	ALSUÇ		

*; 0.01'de, **;0.05'te anlamlılığı göstermektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, olasılık değeri %5'ten küçük olduğu için ($0.002 < 0.05$), nedensellik ilişkisi olmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilmektedir ve insani gelişme endeksi değişkeninden mala karşı işlenen suç oranı değişkenine nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Granger nedensellik analizi doğrultusunda tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu ve ülkelerin insani gelişme endeks değerlerinin mala karşı işlenen suç oranının nedeni olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

3.3.4. Panel Vektör Otoregresif Analizi

OECD ülke grubu için mala karşı işlenen suç oranı ile insani gelişme endeksi arasında nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu aşamada ise bu iki seri arasında uzun dönemli ilişki analizi için vektör otoregresif (VAR) analizi yapılarak etki tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırmasına yer verilmiştir.

Tablo 3.5. Panel VAR model için uygun gecikme seçimi

Lag	MBIC	MAIC	MQIC
1	-43.17282*	-0.1708629	-17.44643*
2	-32.39734	-3.729374	-15.24642
3	-18.82346	-4.489475*	-10.248

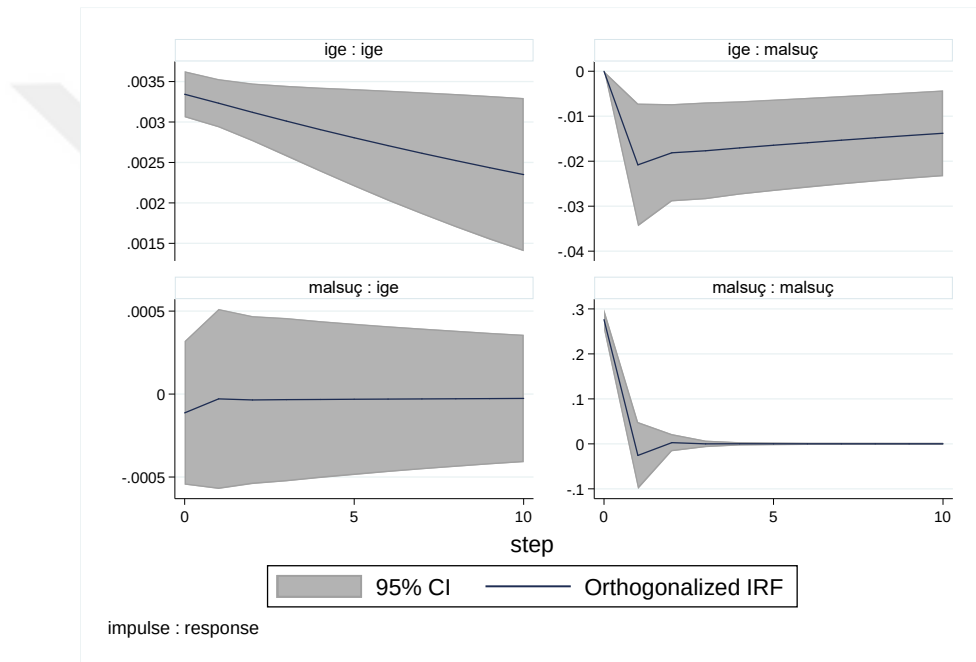
*; uygun gecikme derecesini belirtmektedir.

Bilgi kriterleri ile belirlenen 1 gecikmeli panel VAR modeli Genelleştirilmiş Momentler yöntemi tahmin edilmiştir.

Tablo 3.6. Panel VAR modeli tahminleri

	$\Delta MALSUC_{t-1}$	$\dot{IGE}_{t-1}$
$\Delta MALSUC$	-0.0958	-6.2233
<i>t</i> istatistiği	(-0.72)	(-3.07)
$\dot{IGE}$	0.00029	0.9669
<i>t</i> istatistiği	(0.42)	(44.33)

Panel VAR modeli tahmin edildikten sonra ilişkiyi yorumlamak için etki tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırması analizi yapılmıştır

Şekil 3.2. Etki tepki fonksiyonları**Tablo 3.7.** Varyans ayrıştırması sonuçları

	$\Delta MALSUC$	$\dot{IGE}$
$\Delta MALSUC$	1.00000	0.00000
	0.98257	0.01742
	0.96798	0.03201
$\dot{IGE}$	0.00114	0.99885
	0.00034	0.99965
	0.00025	0.99974

*Sonuçlar 1, 5 ve 10 periyot ilerisi içindir.

Öncelikle etki – tepki grafikleri incelendiğinde, insani gelişme endeksinde ± 1 şok meydana geldiğinde, mala karşı işlenen suç oranı ilk dönemler negatif yönlü tepki vermektedir, yani ilk

dönemler mala karşı işlenen suç oranını azaltmaktadır. Sonraki dönemlerde ise pozitif yönlü artan bir tepki vermiştir. Son dönemde ise eski dönem dengesinin altında seyretmiştir.

Mala karşı işlenen suç oranında ± 1 şok meydana geldiğinde, insani gelişme endeksinin tepkisini ölçen bir diğer etki tepki grafiğinde ise, insani gelişme endeksi, mala karşı işlenen suç oranında ± 1 şok meydana geldiğinde insani gelişme endeksinin sıfır etrafında salındığı ve bu sebeple genel anlamda tepki vermediği söylenebilmektedir.

Varyans ayrıştırması tablosu incelendiğinde ise sonuçları şu şekilde yorumlanabilir: Birinci dönem mala karşı işlenen suç oranı değişkeninin standart sapmasında meydana gelen değişimin yaklaşık %100'ü kendisi tarafından açıklanmaktadır. 5. dönem ise bu değişimin %98'i kendisi tarafından açıklanmakta iken; yaklaşık %0.2 oranında insani gelişme açıklamaya katkı sağlamaktadır. Son dönemde ise mala karşı işlenen suç oranının kendisini açıklama oranı azalırken insani gelişme endeksinin mala karşı işlenen suç oranının standart sapmasındaki bu değişimi açıklama oranı atmıştır.

Birinci dönemde insani gelişme endeksinin standart sapmasında meydana gelen değişimin yaklaşık %99'u kendisi tarafından açıklanmakta iken çok küçük bir oran ile mala karşı işlenen suç oranı katkı sağlayabilmektedir. Fakat bu durum 5. ve diğer dönemlerin incelenmesi itibarıyla mala karşı işlenen suç oranının, insani gelişme endeksinin standart sapmasındaki meydana gelen değişimi açıklama oranı çok azalmaktadır ve son dönemde ise açıklayamamakta denecek kadar çok küçük bir oran yer almaktadır. Bu sebeple genel anlamda insani gelişme endeksi, mala karşı işlenen suç oranı değişkeninin standart sapmasında meydana gelen değişimin açıklanmasında artan dönem doğrultusunda az da olsa açıklanmasına katkı sağlamakla iken insani gelişme endeksinin standart sapmasında meydana gelen değişimi mala karşı işlenen suç oranı yok denecek kadar küçük bir oranla açıklamaktadır.

3.4. İGE ile Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçlara İlişkin Bulgular

Panel VAR analizi yapılabilmesi için öncelikle serilerde birim kök olup olmadığı tespit edilmiştir. Sonrasında VAR analizine geçilmiştir.

3.4.1. Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Panel birim kök testini uygulayabilmek için öncelikle serilerde yatay kesit bağımlılık tespiti yapılmaktadır. Serilerde yatay kesit olması durumunda 2. Nesil Panel Birim Kök testleri, olmaması halinde ise 1. Nesil Panel Birim Kök testleri uygulanmaktadır. Çalışmada birim boyutunun zaman boyutundan büyük olması nedeniyle ($27 > 14$), yatay kesit bağımlılık incelemesi için Pesaran'ın (2004) CDLM testi yapılmıştır.

Tablo 3.8. CİNSSUÇ serisi için yatay kesit bağımlılık testi

Test	İstatistik	Olasılık	s.d
Pesaran CD	24.5349	0.000*	528

*; 0.01'de anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3.9. İGE Serisi için yatay kesit bağımlılık testi

Test	İstatistik	Olasılık	s.d
Pesaran CD	80.5666	0.000*	528

*; 0.01'de anlamlılığı göstermektedir.

Pesaran test sonucuna göre, her iki seri için de H_0 hipotezi reddedilmektedir ve yatay kesit bağımlılık olduğu elde edilmiştir. Bu sebeple 2. nesil panel birim kök testi yapılmıştır.

3.4.2. Panel Birim Kök Testi

Seriler için birim kök olup olmadığını test etmek için 2. nesil panel birim kök testi olan Pesaran'ın PESCADF testi uygulanmıştır.

Tablo 3.10. CİNSSUÇ ve İGE Serilerinin PESCADF Test Sonuçları

Düzy + Trend	Z[t-bar]	Olasılık Değerleri
CİNSSUÇ	-2.526	0.006*
Δ^2 İGE	-3.876	0.000*

*; 0.01'de, **;0.05'te anlamlılığı göstermektedir.

Pesaran (2007) panel birim kök test sonuçları incelendiğinde İGE serisi %1 anlam düzeyinde 2. Mertebede durağan iken; CİNSSUÇ serisi %1'de düzey halde durağan olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

3.4.3. Panel Nedensellik Analizi

Cinsel suç oranları ile insani gelişme endeksi arasında nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Bu nedensellik ilişkisi Panel Granger Nedensellik analizi ile araştırılmıştır. Nedensellik analizinin gerçekleşebilmesi için durağanlık koşulları sağlanmış, nedensellik analizindeki gecikme uzunluklarının belirlenmesi için ise bilgi kriterlerinden (MBIC, MAIC, MQIC) yararlanılmıştır. Bilgi kriterlerine göre uygun gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir. Nedensellik ilişkisine dair istatistiksel sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.11. Panel Granger nedensellik sonuçları

		χ^2	Olasılık Değerleri
CİNSSUÇ	$\Delta^2İGE$	6.233	0.044**
$\Delta^2İGE$	CİNSSUÇ	0.767	0.681

*;0.05'te anlamlılığı göstermektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, olasılık değeri %5'ten küçük olduğu için ($0.044 < 0.05$), nedensellik ilişkisi olmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilmektedir ve insani gelişme endeksi değişkeninden cinsel suç oranı değişkenine nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Granger nedensellik analizi doğrultusunda tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu ve ülkelerin insani gelişme endeks değerlerinin cinsel suç oranının nedeni olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

3.4.4. Panel Vektör Otoregresif Analizi

OECD ülke grubu için cinsel suç oranı ile insani gelişme endeksi arasında nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu aşamada ise bu iki seri arasında uzun dönemli ilişki analizi için vektör otoregresif (VAR) analizi yapılarak etki tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırmasına yer verilmiştir.

Tablo 3.12. Panel VAR Model için Uygun Gecikme Seçimi

Lag	MBIC	MAIC	MQIC
1	-35.48215	2.287779	-13.03646
2	-37.02285*	-11.8429*	-22.05906*
3	-18.45765	-5.867676	-10.97576

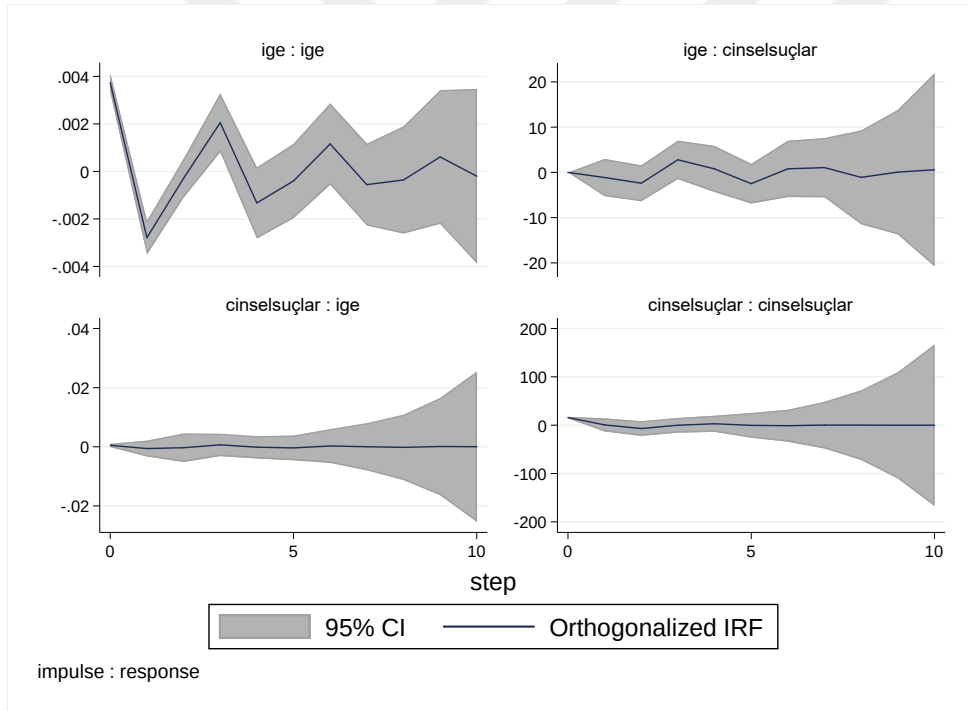
*; uygun gecikme derecesini belirtmektedir.

Bilgi kriterleri ile belirlenen 2 gecikmeli panel VAR modeli Genelleştirilmiş Momentler yöntemi tahmin edilmiştir.

Tablo 3.13. Panel VAR modeli tahminleri

	$CİNSSUÇ_{t-1}$	$CİNSSUÇ_{t-2}$	$\Delta^2 İGE_{t-1}$	$\Delta^2 İGE_{t-2}$
CİNSSUÇ	0.0525	-0.4189	-300.74	-849.02
<i>t</i> istatistiği	(0.12)	(-0.94)	(-0.57)	(-2.43)
$\Delta^2 İGE$	-0.000013	-0.000025	-0.7461	-0.6377
<i>t</i> istatistiği	(-0.16)	(-0.29)	(-8.54)	(-6.63)

Panel VAR modeli tahmin edildikten sonra ilişkiyi yorumlamak için etki tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırması analizi yapılmıştır.

Şekil 3.3. Etki – tepki fonksiyonları

Tablo 3.14. Varyans ayrıştırması sonuçları

	Δ CİNSSUÇ	İGE
Δ CİNSSUÇ	1.00000	0.00000
	0.95220	0.04779
	0.92637	0.07362
İGE	0.00417	0.98238
	0.03951	0.96048
	0.06380	0.95535

**Sonuçlar 1, 5 ve 10 periyot ilerisi içindir.*

Öncelikle etki – tepki grafikleri incelendiğinde, insani gelişme endeksinde ± 1 şok meydana geldiğinde, cinsel suç oranı ilk dönemler negatif yönlü tepki vermektedir. Sonraki dönemlerde ise sıfır etrafında salınmaya ve negatif yönlü tepki vermeye devam etmiştir. Son dönemde ise eski dönem dengesinde seyretmiştir.

Cinsel suç oranında ± 1 şok meydana geldiğinde, insani gelişme endeksinin tepkisini ölçen bir diğer etki tepki grafiğinde ise, insani gelişme endeksi, cinsel suç oranında ± 1 şok meydana geldiğinde ilk ve son dönem boyunca tepki vermemektedir denecek kadar az tepkisel süreç izlemiştir.

Varyans ayrıştırması tablosu incelendiğinde ise sonuçları şu şekilde yorumlanabilir: birinci dönem cinsel suç oranı değişkeninin standart sapmasında meydana gelen değişimin yaklaşık %100'ü kendisi tarafından açıklanmaktadır. 5. dönem ise bu değişimin %95'i kendisi tarafından açıklanmakta iken; yaklaşık %0.04 oranında insani gelişme endeksi açıklamaya katkı sağlamaktadır. Son dönemde ise cinsel suç oranının kendisini açıklama oranı azalırken insani gelişme endeksinin cinsel suç oranının standart sapmasındaki bu değişimi açıklama oranı atarak bu değişimi yaklaşık %0.07 oranında açıklamaktadır.

Birinci dönemde insani gelişim endeksinin standart sapmasında meydana gelen değişimin yaklaşık %98'i kendisi tarafından açıklanmakta iken çok küçük bir oran ile cinsel suç oranı katkı sağlayabilmektedir. 5. Dönemde ise insani gelişme endeksinin standart sapmasında meydana gelen değişimin %96'sını kendisi açıklamakta iken; %0.04 oranında cinsel suç oranı tarafından açıklamaya katkı sağlanmaktadır. Bu durum son döneme kadar aynı seyrinde devam

etmiştir ve cinsel suç oranı insani gelişme endeksinin standart sapmasında meydana gelen değişimi çok küçük bir oranda açıklamaktadır.

3.5. İGE Alt Boyutları ile Malvarlığına ve Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçlara İlişkin Bulgular

Panel VAR analizi yapılabilmesi için öncelikle serilerde birim kök olup olmadığı tespit edilmiştir. Sonrasında VAR analizine geçilmiştir.

3.5.1. Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Panel birim kök testini uygulayabilmek için öncelikle serilerde yatay kesit bağımlılık tespiti yapılmaktadır. Serilerde yatay kesit olması durumunda 2. Nesil Panel Birim Kök testleri, olmaması halinde ise 1. Nesil Panel Birim Kök testleri uygulanmaktadır. Çalışmada birim boyutunun zaman boyutundan büyük olması nedeniyle ($28 > 14$), yatay kesit bağımlılık incelemesi için Pesaran'ın (2004) CDLM testi yapılmıştır.

Tablo 3.15. MALSUÇ serisi için yatay kesit bağımlılık testi

Test	İstatistik	Olasılık	s.d
Pesaran CD	11.6877	0.000*	388

*; 0.01'de anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3.16. CİNSSUÇ serisi için yatay kesit bağımlılık testi

Test	İstatistik	Olasılık	s.d
Pesaran CD	22.7066	0.000*	378

*; 0.01'de anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3.17. YASAMENDEKS serisi için yatay kesit bağımlılık testi

Test	İstatistik	Olasılık	s.d
Pesaran CD	72.2430	0.000*	392

*; 0.01'de anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3.18. GINIENDEKS serisi için yatay kesit bağımlılık testi

Test	İstatistik	Olasılık	s.d
Pesaran CD	0.1849	0.8533	377

*; 0.01'de anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3.19. EGİTİMENDEKS Serisi için Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Test	İstatistik	Olasılık	s.d
Pesaran CD	59.4747	0.000*	392

*; 0.01'de anlamlılığı göstermektedir.

Pesaran test sonucuna göre, GINIENDEKS serisi için H_0 hipotezi reddedilmemektedir ve yatay kesit bağımlılık olmadığı elde edilmiştir. Bu sebeple 1. nesil panel birim kök testi yapılmıştır. Diğer tüm seriler için de H_0 hipotezi reddedilmektedir ve yatay kesit bağımlılık olduğu elde edilmiştir. Bu sebeple 2. nesil panel birim kök testi yapılmıştır.

3.5.2. Panel Birim Kök Testi

Seriler için birim kök olup olmadığını test etmek için 2. nesil panel birim kök testi olan Pesaran'ın PESCADF testi uygulanmıştır.

Tablo 3.20. GINIENDEKS IPS test sonuçları

Düzey + Trend	W-t Bar	Olasılık Değerleri
GINIENDEKS	-3.7883	0.001*

*; 0.01'de, **;0.05'te anlamlılığı göstermektedir.

GINIENDEKS serisi 1. nesil panel birim kök IPS testi sonucuna göre %1 anlam seviyesinde düzeyde durağan olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 3.21. Serilerinin PESCADF test sonuçları

Düzey + Trend	Z[t-bar]	Olasılık Değerleri
MALSUÇ	1.805	0.964
CİNSSUÇ	-3.774	0.000*
EGİTİMENDEKS	-1.721	0.043*
YASAMENDEKS	-1.236	0.108
1. Fark		
ΔMALSUÇ	0.115	0.546
ΔYASAMENDEKS	-8.916	0.000*
2. Fark		
Δ²MALSUÇ	-3.297	0.000*

*; 0.01'de, **;0.05'te anlamlılığı göstermektedir.

Pesaran (2007) panel birim kök test sonuçları incelendiğinde MALSUÇ serisi %1 anlam düzeyinde 2. Mertebede durağan iken; YASAMENDEKS serisi %1 anlam düzeyinde 1. mertebede durağan ve CİNSSUÇ ile EGİTİMENDEKS serisi %5’de düzey halde durağan olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bundan sonraki serilerin durağan oldukları; $\Delta^2 MALSUÇ_t$, $\Delta YASAMENDEKS_t$, $GİNİENDEKS_t$, $EGİTİMENDEKS_t$ ve $CİNSSUÇ_t$ serileri ile analize devam edilmektedir.

3.5.3. Panel Nedensellik Analizi

Malvarlığı suç oranı ve cinsel suç oranı ile Eğitim, gelir ve sağlık alt endekslerinin birleşimi ile oluşan İnsani gelişme endeksi arasında nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Değişken olarak alt endeksler ele alındığı ve bu üç endeksin birleşimi olan insani gelişme endeksi ile suç arasında nedensellik ilişkisi var olduğu için, alt endeksler ile suç arasındaki ilişkinin incelenmesi için doğrudan panel var analizi yapılmıştır.

3.5.4. Panel Vektör Otoregresif Analizi

Bu aşamada ise bu iki seri arasında uzun dönemli ilişki analizi için vektör otoregresif (VAR) analizi yapılarak etki tepki fonksiyonuna yer verilmiştir.

Öncelikle mala karşı işlenen suç (MALSUÇ) değişkeni ile insani gelişme endeksi alt endeksleri arasındaki ilişki incelenmektedir. Sonrasında ise yine panel VAR analizi ile cinsel suçlar (CİNSSUÇ) değişkeni ile alt endeks ilişkileri incelenmektedir.

Tablo 3.22. Panel VAR modelleri için uygun gecikme seçimi

Lag	MBIC	MAIC	MQIC
1	-180.731*	-27.7365*	-89.77457*
2	-135.1969	-33.2006	-74.55932
3	-66.83886	-15.84068	-36.52004

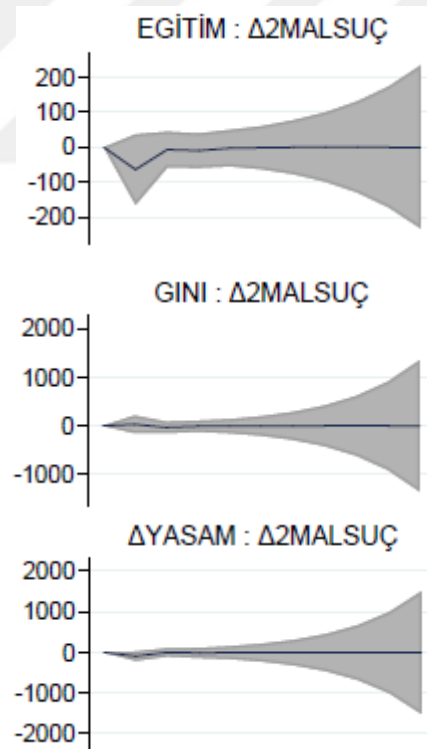
*; uygun gecikme derecesini belirtmektedir.

Bilgi kriterleri ile belirlenen 1 gecikmeli panel VAR modeli Genelleştirilmiş Momentler yöntemi tahmin edilmiştir.

Tablo 3.23. Panel VAR modeli tahminleri (MALSUÇ)

	MALSUÇ_{t-1}	EGİTİM_{t-1}	YASAM_{t-1}	GINI_{t-1}
MALSUÇ <i>t istatistiği</i>	-0.2862 (-3.02)	-6806.31 (-1.16)	-135547.2 (-1.51)	38.7199 (0.34)
EGİTİM <i>t istatistiği</i>	-0.0000016 (1.11)	0.6499 (6.62)	-5.8199 (-3.06)	0.0027 (1.44)
YASAM <i>t istatistiği</i>	-0.0000014 (-1.02)	-0.0129 (-1.06)	0.6323 (3.29)	.00018 (0.64)
GINI <i>t istatistiği</i>	-0.00010 (-0.87)	-4.4798 (-0.56)	365.18 (2.89)	0.3132 (1.50)

Panel VAR modeli tahmin edildikten sonra ilişkiyi yorumlamak için etki tepki fonksiyonu analizi yapılmıştır.

Şekil 3.4. Etki – tepki fonksiyonları

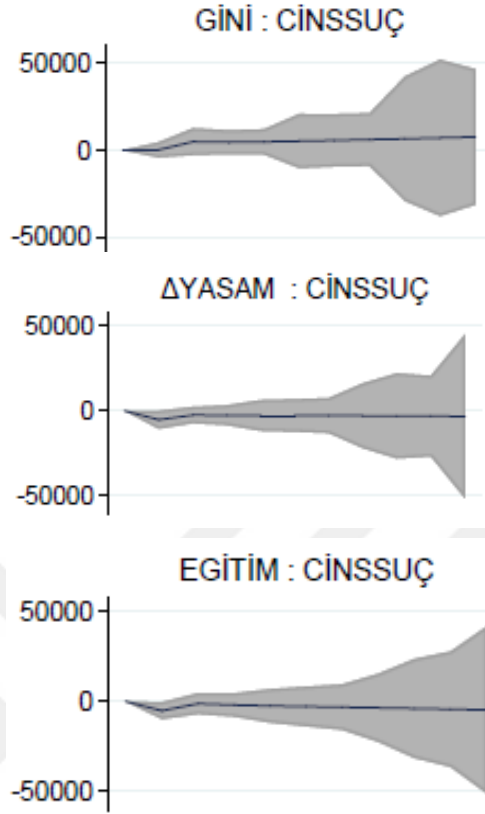
Etki – tepki grafikleri incelendiğinde, GINI endeksinde ± 1 şok meydana geldiğinde, mala karşı işlenen suç oranı ilk dönemler pozitif yönlü tepki vermektedir. Sonraki dönemlerde ise

sıfır etrafında salınmaya devam etmiş ve son dönemde ise eski dönem dengesinde seyretmiştir. Yaşam endeksinde ± 1 şok meydana geldiğinde, mala karşı işlenen suç oranı ilk dönemler negatif yönlü tepki vermektedir ve uzun dönemde eski dengesine gelmiştir. Eğitim endeksinde ± 1 şok meydana geldiğinde, mala karşı işlenen suç oranı ilk dönemler negatif yönlü tepki vermektedir ve uzun dönemde eski dengesine gelmiştir. Sonuç olarak mala karşı işlenen suç oranı ile Gini endeksi arasında aynı yönlü, Eğitim ve Yaşam endeksleri arasında zıt yönlü bir ilişki vardır. Gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren bir ölçüt olan Gini katsayısı, İGE ters yönde yorumlanmaktadır (Kanbir, 2020). Dolayısıyla mala karşı işlenen suç oranı ile Gini endeksi arasında aynı yönlü, Gelir Endeksi ile ters yönlü bir ilişki vardır.

Tablo 3.24. Panel VAR modeli tahminleri (CİNSSUÇ)

	CİNSSUÇ_{t-1}	EGİTİM_{t-1}	YASAM_{t-1}	GINI_{t-1}
CİNSSUÇ	0.8699	-300371.7	-64294	247.24
t istatistiği	(5.27)	(-2.21)	(-1.75)	(0.08)
EGİTİM	-0.0000011	0.3761	-10.0902	-0.0061
t istatistiği	(-0.38)	(1.94)	(-1.92)	(-1.13)
YASAM	-0.0000014	-0.0512	-0.1914	-0.0007
t istatistiği	(-0.64)	(-3.42)	(3.29)	(-1.68)
GINI	0.00002	15.2866	525.263	0.7350
t istatistiği	(1.63)	(1.09)	(1.63)	(2.42)

Panel VAR modeli tahmin edildikten sonra ilişkiyi yorumlamak için etki tepki fonksiyonu analizi yapılmıştır.

Şekil 3.5. Etki – tepki fonksiyonları

Etki – tepki grafikleri incelendiğinde, GINI endeksinde ± 1 şok meydana geldiğinde, cinsel suç oranı ilk dönemler pozitif yönlü tepki vermektedir. Sonraki dönemlerde de uzun dönem pozitif etkisi devam etmiş ve son dönemde ise eski dönem dengesinde seyretmiştir. YASAM endeksinde ± 1 şok meydana geldiğinde, cinsel suç oranı ilk dönemler negatif yönlü tepki vermektedir ve uzun dönemde eski dengesine gelmiştir. EĞİTİM endeksinde ± 1 şok meydana geldiğinde, cinsel suç oranı ilk dönemler negatif yönlü tepki vermektedir ve uzun dönemde eski dengesine gelmiştir. Sonuç olarak cinsel suç oranı ile EĞİTİM ve YAŞAM endeksleri arasında zıt yönlü bir ilişki; GINI endeksi ile arasında aynı yönlü bir ilişki olduğu için Gelir Endeksi ile de ters yönlü bir ilişki vardır.

3.6. Türkiye ve OECD Ülkelerinin Karşılaştırılması

Çalışmada ilk olarak suçun yordayıcılarının neler olduğu incelenmiş ve uluslararası ve yerli yazında konu hakkında yapılan araştırmalara değinilmiştir. UNDP tarafından geliştirilen uluslararası insani gelişme endeksi başta olmak üzere gelişmeye ilişkin uluslararası veri kümeleri ve suç verilerinden hareket edilerek gelişmişliğin suç ve suç türleriyle ilişkisi

incelenmiştir. Böylece ele alınan endekslerdeki değişken kümelerinin suçun belirleyenleri olarak incelenmesi ve uluslararası karşılaştırmalar yapılması sağlanmıştır.

İnsani gelişme endeksi ve insani gelişme alt endeksleri hesaplanırken endeks göstergeleri birer endekse dönüştürülerek değerlerin geometrik ortalamaları alınmaktadır (UNDP,2018). Bu çalışmada, UNDP endeks hesaplama yöntemine paralel olması ve en yakın karşılaştırma değerlerinin bulunabilmesi için 2005-2018 yıllarına ait malvarlığına karşı suç oranları, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suç oranları ile sağlık endeksi oranları, eğitim endeksi oranları, gelir endeksi oranları ve İnsani Gelişme Endeksi oranlarının geometrik ortalaması alınmıştır. Geometrik veri sonuçları en yüksek değerden en düşük değere göre tablolastırılmıştır. İGE ve İGE alt endeksi analizine yönelik aynı suç oranları farklı ülke grupları ele alınmıştır. Karşılaştırma yapılan ülkeler malvarlığına karşı suçlar açısından, suç oranlarına göre Tablo 23. ve İGE oranlarına göre Tablo 24. olarak; cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar açısından suç oranlarına göre Tablo 25. ve İGE oranlarına göre Tablo 26. olarak tablolastırılmıştır. İGE alt endeks oranlarına ilişkin, eğitim, sağlık ve gelir endeksi ülke grubu aynı olduğu için malvarlığına karşı suçlar açısından suç Tablo 27. ve cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar açısından Tablo 28.; İGE alt endeks oranlarına göre Tablo 29, Tablo 30. ve Tablo 31. olarak tablolastırılmıştır.

3.6.1. İnsani Gelişme Endeksi Sonuçlarının Karşılaştırılması

İnsani Gelişme Endeksi'nin yüksek olduğu ülkelerdeki suç oranlarının, İnsani Gelişme Endeksi'nin düşük olduğu ülkelerdeki suç oranlarına göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

3.6.1.1. İGE ile Malvarlığına Karşı İşlenen Suçların Karşılaştırılması

Malvarlığına karşı suç oranı en yüksek olan ilk üç ülke sırası ile Amerika, Almanya ve Birleşik Krallık'tır. ABD'nin suç oranı değeri çok yüksek ülke olmakla beraber diğer ülkelerin suç oranları birbirine yakın değerlerdedir. Türkiye 34 OECD ülkesi arasından suç oranı en yüksek olan 20.ülke konumundadır. Toplumda algılanan suçluluk, cinayet oranları, silahlara erişim, siyasi terör gibi 23 nicel ve nitel göstergeden oluşan ve ülkelerin barışçılığını ölçmek için kullanılan Küresel Barış Endeksi'ne göre 12 yıldır en güvenli ve en barışçıl ülke seçilen İzlanda (GPI, 2021) çalışmada suç oranı en düşük olan ülke konumundadır.

Tablo 3.25. Suç oranı verilerine göre ülke karşılaştırmaları

Sıralama	Ülkeler	Suç Oranı
1	ABD	15,123
2	Almanya	3,916
3	Birleşik Krallık	3,67
4	İtalya	2,38
5	Fransa	1,66
6	Kanada	1,53
7	Avustralya	1,365
8	Japonya	1,364
9	Hollanda	1,203
10	Meksika	1,155
11	İsveç	1,017
12	İspanya	0,956
13	Şili	0,855
14	Polonya	0,687
15	Belçika	0,637
16	Danimarka	0,515
17	Avusturya	0,419
18	İsviçre	0,402
19	Kolombiya	0,388
20	Türkiye	0,3358
21	Norveç	0,3355
22	Çek Cumhuriyeti	0,305
23	Yunanistan	0,297
24	Portekiz	0,296
25	Finlandiya	0,273
26	Macaristan	0,267
27	Yeni Zelanda	0,259
28	Slovenya	0,105
29	Slovakya	0,069
30	Litvanya	0,049
31	Lüksemburg	0,046
32	Estonya	0,043
33	Letonya	0,036
34	İzlanda	0,009

İnsani Gelişme Endeksi oranı en yüksek olan ilk üç ülke sırası ile Norveç, İsviçre ve Almanya'dır. Malvarlığına karşı suç oranı Türkiye ile çok az değer farkı olan Norveç, İGE

sıralamasında en yüksek değere sahip iken Türkiye en düşük İGE değerine sahip ülke grubu arasındadır. Japonya'nın İGE oranı Fransa ve İtalya'dan daha yüksek olup, malvarlığına ve cinsel suçlara karşı suç oranı daha düşüktür. Polonya ve Macaristan'ın İGE oranı Şili'den daha yüksek olup, malvarlığına ve cinsel suçlara karşı suç oranı daha düşüktür. İtalya'nın İGE oranı ve malvarlığı suç oranı İspanya'dan daha yüksek iken, cinsel suç oranı daha düşüktür.

Tablo 3.26. İGE oranı verilerine göre ülke karşılaştırmaları

Sıralama	Ülkeler	İGE Oranı
1	Norveç	0,943
2	İsviçre	0,937
3	Almanya	0,93
4	Avustralya	0,928
5	Danimarka	0,925
6	Hollanda	0,922
7	Finlandiya	0,922
8	İsveç	0,921
9	İzlanda	0,917
10	ABD	0,915
11	Belçika	0,913
12	Birleşik Krallık	0,912
13	Yeni Zelanda	0,911
14	Kanada	0,908
15	Avusturya	0,901
16	Lüksemburg	0,898
17	Japonya	0,895
18	Slovenya	0,89
19	Fransa	0,883
20	İtalya	0,879
21	İspanya	0,878
22	Çek Cumhuriyeti	0,874
23	Yunanistan	0,867
24	Estonya	0,861
25	Polonya	0,8458
26	Litvanya	0,8454
27	Letonya	0,8355
28	Portekiz	0,835
29	Slovakya	0,834
30	Macaristan	0,831

31	Şili	0,821
32	Türkiye	0,758
33	Meksika	0,756
34	Kolombiya	0,734

3.6.1.2. İGE ile Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçların Karşılaştırılması

Suç oranı en yüksek olan ilk üç ülke sırası ile Birleşik Krallık, Kanada ve Yeni Zelanda'dır. Suç oranı en düşük olan ülke ise Yunanistan'dır. Türkiye 27 OECD ülkesi arasından 25.sıradada yer alarak suç oranı en düşük olan ülke grubuna girmiştir. Şili ve Finlandiya arasındaki suç oranı değerleri birbirine yakın iken İGE oranları farkı oldukça yüksektir.

Tablo 3.27 Suç oranı verilerine göre ülke karşılaştırmaları

Sıralama	Ülkeler	Suç Oranı
1	Birleşik Krallık	106,25
2	Kanada	77,65
3	Yeni Zelanda	62,67
4	Belçika	62,11
5	Norveç	60,82
6	Luxembourg	52,82
7	Almanya	45,7
8	Şili	44,97
9	Finlandiya	44,3
10	Fransa	39,73
11	Avusturya	34,17
12	Hollanda	32,63
13	İsviçre	27,58
14	Meksika	23,05
15	Portekiz	20,01
16	İspanya	18,44
17	Letonya	16,96
18	Slovenya	15,15
19	Litvanya	14,15
20	Çek Cumhuriyeti	14,14
21	Macaristan	10,62
22	Polonya	9,84
23	İtalya	7,76
24	Slovakya	7,7
25	Türkiye	7,07

26	Japonya	6,35
27	Yunanistan	4,54

İGE oranı en yüksek olan ilk üç ülke sırası ile Norveç, İsveç ve Almanya'dır (bkz. Tablo 3.27) Cinsel dokunulmazlığa karşı suç oranı en düşük olan ülke Yunanistan, İGE sıralamasında en yüksek 18. ülke konumundadır. Suç oranı Türkiye'den daha fazla olan Meksika, İGE oranı en düşük olan ülkedir. Türkiye gelişmişlik seviyesi en düşük olan ülke grubundadır.

3.6.2. İnsani Gelişme Alt Endekslerinin Sonuçlarının Karşılaştırılması

Eğitim Endeksi ve Sağlık Endeksi'nin yüksek olduğu ülkelerdeki suç oranlarının, Eğitim Endeksi ve Sağlık Endeksi'nin düşük olduğu ülkelerdeki suç oranlarına göre daha düşük olduğu, GİNİ endeksinin yüksek olduğu ülkelerdeki suç oranlarının ise daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

3.6.2.1. Suç Oranı Verilerine Göre Ülke Karşılaştırılması

Malvarlığına karşı suç oranı en yüksek olan ilk üç ülke sırası ile Almanya, Birleşik Krallık ve İtalya'dır. Ülkelerin kişi başına düşen gelir, özgürlük, sağlık, eğitim ve alım gücü gibi kriterlere göre değerlendirilen Dünya Mutluluk Raporu'na göre dünyanın en mutlu ülkesi olan Finlandiya'nın (WHR, 2021) cinsel suçlara karşı suç oranlarının malvarlığına karşı suç oranlarına göre ilke sıralamasındaki yerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye 28 OECD ülkesi arasından suç oranı en düşük olan 14. ülke konumundadır.

Tablo 3.28. Eğitim-gelir-sağlık endeksi ile malvarlığına karşı işlenen suçların karşılaştırılması

Sıralama	Ülkeler	Suç Oranı
1	Almanya	3,89
2	Birleşik Krallık	3,67
3	İtalya	2,38
4	Fransa	1,66
5	Kanada	1,53
6	Hollanda	1,203
7	İsveç	1,017
8	İspanya	0,956
9	Polonya	0,687
10	Belçika	0,637

11	Danimarka	0,515
12	Avusturya	0,419
13	İsviçre	0,402
14	Kolombiya	0,388
15	Türkiye	0,3358
16	Norveç	0,3355
17	Çek Cumhuriyeti	0,305
18	Yunanistan	0,297
19	Portekiz	0,296
20	Finlandiya	0,273
21	Macaristan	0,267
22	Slovenya	0,105
23	Slovakya	0,069
24	Litvanya	0,049
25	Lüksemburg	0,046
26	Estonya	0,043
27	Letonya	0,036
28	İzlanda	0,009

Cinsel suçlara karşı suç oranı en yüksek olan ilk üç ülke sırası İsveç, İzlanda ve Birleşik Krallık'tır. Türkiye 28 ülke arasından suç oranı en düşük olan ikinci ülke konumundadır. Malvarlığına karşı suç oranı ülke ortalamasının üzerinde çıkan İsveç, cinsel suçlara karşı suç oranı sıralama da ise ilk sıradadır. İsveç Ulusal Suçları Önleme Konseyi tarafından (2020) İsveç'teki cinsel suç oranlarının yüksek olmasının sebeplerini, iki tarafın da razı olmadığı tüm cinsel ilişkiler ve cinsel şiddet olayları istismar kategorisinde sınıflandırılması, şiddet içermeyen fiillerin de cinsel istismar kapsamında değerlendirilmesi ve şikayet edilen tüm cinsel vakaların istatistiklere yansıtılması olarak tespit edilmiştir. Eğitim, gelir ve özellikle sağlık endeks değeri yüksek oranda olan İzlanda, malvarlığına karşı işlenen suçlarda en düşük suç oranına sahip ülkedir.

Tablo 3.29. Eğitim-gelir-sağlık endeksi ile cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların karşılaştırılması

Sıralama	Ülkeler	Suç Oranı
1	İsveç	140,66
2	İzlanda	113,83
3	Birleşik Krallık	106,25
4	Kanada	77,65
5	Belçika	62,11
6	Norveç	60,82
7	Lüksemburg	52,82
8	Almanya	45,7

9	Finlandiya	44,3
10	Fransa	39,73
11	Danimarka	39,67
12	Avusturya	34,17
13	Hollanda	32,63
14	İsviçre	27,58
15	Estonya	25,57
16	Kolombiya	22,44
17	Portekiz	20,01
18	İspanya	18,44
19	Letonya	16,96
20	Slovenya	15,15
21	Litvanya	14,15
22	Çek Cumhuriyeti	14,14
23	Macaristan	10,62
24	Polonya	9,84
25	İtalya	7,76
26	Slovakya	7,7
27	Türkiye	5,74
28	Yunanistan	4,54

3.6.2.2. İGE Alt Endeks Verilerine Göre Ülke Karşılaştırılması

Eğitim Endeksi oranı en yüksek olan ilk üç ülke sırası ile Almanya, Norveç ve Danimarka'dır. Türkiye ise endeks oranı en düşük olan ülkedir. Aynı eğitim endeks oranına sahip olan İsveç ve İzlanda cinsel suç oranına sahip en yüksek ilk iki ülke konumundadır. Malvarlığı suç oranları en düşük olan Estonya, Letonya ve İzlanda eğitim endeks oranları yüksek olan ülkeler arasındadır.

Tablo 3.30. Eğitim endeks oranı verilerine göre karşılaştırmaları

Sıralama	Ülkeler	Eğitim Endeks Oranı
1	Almanya	0,926
2	Norveç	0,911
3	Danimarka	0,909
4	Finlandiya	0,908
5	Birleşik Krallık	0,89
6	Hollanda	0,885
7	Belçika	0,878
8	İsveç	0,876
9	İzlanda	0,876
10	Slovenya	0,874

11	İsviçre	0,871
12	Estonya	0,869
13	Litvanya	0,868
14	Çek Cumhuriyeti	0,861
15	Kanada	0,858
16	Letonya	0,856
17	Polonya	0,835
18	Avusturya	0,828
19	Macaristan	0,814
20	Slovakya	0,804
21	Yunanistan	0,803
22	İspanya	0,792
23	Fransa	0,79
24	Lüksemburg	0,779
25	İtalya	0,777
26	Portekiz	0,725
27	Kolombiya	0,634
28	Türkiye	0,633

Gini katsayısı ile İGE arasında bir ters yönlü ilişki vardır. Gini endeksinin yüksek olması insani gelişme seviyesinin gerilemesi anlamına gelmektedir (Kanbir,2020). Gini Endeksi oranı en yüksek olan ilk üç ülke sırası ile Kolombiya, Türkiye, Portekiz'dir. Dünya Bankası verilerine göre Latin Amerika ülkelerinin gelir adaletsizliği ile karşı karşıya olduğu ve gelir adaletsizliğinin en yüksek yaşandığı ülke Kolombiya'dır (Ayyıldız, 2017). İstikrarlı büyüyen ve nitelikli iş gücüne dayalı gelişmiş bir ekonomiye sahip olan Slovenya (İHH, 2020) en düşük GİNİ endeksi oranına sahip ülkedir. GİNİ endeksi en düşük ülkelere Slovakya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya, cinsel suçlar ve malvarlığına karşı suç oranları düşük olan ülke grubu arasındadır. GİNİ endeks oranı yüksek oranlarda olan Birleşik Krallık, her iki suç türünde de suç oranı yüksek olan ilk üç ülke içerisinde yer almaktadır. GİNİ endeks oranı yüksek olan İtalya, malvarlığına karşı suç oranı yüksek olan ilk üç ülke içerisinde yer almaktadır.

Tablo 3.31. GİNİ Endeks oranı verilerine göre ülke karşılaştırmaları

Sıralama	Ülkeler	GİNİ Endeksi Oranı
1	Kolombiya	52,59
2	Türkiye	40,5
3	Portekiz	35,91
4	Letonya	35,79
5	Litvanya	35,74

6	İspanya	34,93
7	Yunanistan	34,73
8	İtalya	34,54
9	Birleşik Krallık	34,09
10	Kanada	33,45
11	İsviçre	32,83
12	Polonya	32,82
13	Estonya	32,37
14	Lüksemburg	32,22
15	Fransa	32,22
16	Almanya	31,12
17	Avusturya	30,39
18	Macaristan	29,86
19	Hollanda	28,47
20	Belçika	28,09
21	İsveç	28,1
22	İzlanda	27,86
23	Finlandiya	27,46
24	Danimarka	27,26
25	Norveç	26,98
26	Slovakya	26,44
27	Çek Cumhuriyeti	26,05
28	Slovenya	24,87

Sağlık Endeks oranı verilerine göre ülkelerin endeks değer oranları birbirine çok yakındır. . Lüksemburg ile Avusturya, Finlandiya ile Birleşik Krallık, Belçika, Portekiz ve Almanya, Danimarka ile Slovenya aynı endeks değerine sahiptir. Türkiye sağlık oranı en düşük 28 OECD ülkesinden son sıraları aynı değere sahip Kolombiya ile paylaşmaktadır. Gelir ve eğitim endeksine göre düşük değerlere sahip olan Letonya, uzun ve sağlıklı bir yaşam süren ülkeler arasında ise son sıradadır. İtalya'nın İGE sağlık oranı İsveç ve Norveç'ten daha yüksek olup, cinsel suç oranı daha düşüktür. İsviçre beklenen yaşam süresinin en uzun olduğu ülke olarak sağlık endeksi sıralamasında ilk sıradadır. İsviçre'nin İGE sağlık oranı İsveç'ten daha yüksek olup, malvarlığına karşı ve cinsel suçlara karşı suç oranı daha düşüktür. Aynı şekilde İspanya'nın İGE sağlık oranı Kanada'dan daha yüksek olup, malvarlığına karşı ve cinsel suçlara karşı suç oranı daha düşüktür.

Tablo 3.32. Sağlık Endeks oranı verilerine göre ülke karşılaştırmaları

Sıralama	Ülkeler	Sağlık Endeksi Oranı
1	İsviçre	0,961
2	İtalya	0,957
3	İspanya	0,956
4	İzlanda	0,953
5	İsveç	0,949
6	Fransa	0,948
7	Kanada	0,945
8	Norveç	0,943
9	Hollanda	0,938
10	Yunanistan	0,935
11	Lüksemburg	0,933
12	Avusturya	0,933
13	Finlandiya	0,929
14	Birleşik Krallık	0,929
15	Belçika	0,927
16	Portekiz	0,927
17	Almanya	0,927
18	Danimarka	0,917
19	Slovenya	0,917
20	Çek Cumhuriyeti	0,89
21	Polonya	0,874
22	Estonya	0,86
23	Slovakya	0,859
24	Kolombiya	0,857
25	Türkiye	0,847
26	Macaristan	0,845
27	Litvanya	0,824
28	Letonya	0,82

4. SONUÇ

Suç kavramı kişilerin ya da kurumların yükledikleri anlama ve toplumda yürürlükte bulunan kanuna göre tanımlanmıştır. Yürürlükteki ceza sistemine göre herhangi bir yazılı hüküm içermiyor ise ya da toplum tarafından yazı olmayan hükümler verilmiyor ise kişi eylem ve davranışları kavramsal olarak dönüşüp suç niteliğine kavuşamayacaktır.

Suçun doğasının anlaşılabilmesi için nedenlerinin kaynaklarına inilmesi gerekmektedir. Süreç içerisinde, nedenlerini anlamaya yönelik olarak suç, birden çok faktör ile ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Kişide bulunan ruhsal bozukluklar ya da biyolojik, genetik durumlar nedeniyle kişilerin suç işledikleri öne sürülmüştür. Zamanla suçun oluşumuna ekonomik faktörlerin etkili olduğu öne sürülmüştür. Bireylerin özgür iradeleri ile suç teşkil eden kararlar verdikleri ve suçların kişilerin rasyonel kararları neticesinde ortaya çıktığını savunan görüşlere karşı; suçun sosyolojik ve çevresel nedenlerden kaynaklandığını ileri süren görüşler ortaya atılmıştır. Suç türlerinin ve değişkenlerinin fazlalığı, suç olgusunun karmaşık yapısı, suç kuramlarının hızla artmasına sebep olmuş; genişleyen kuramsal açıklamalar tek başına suçun geniş bağlamsal çerçevesini açıklamakta yetersiz kalmıştır. Suça yönelik yapılan çalışmalarda genel olarak suçun nedenleri, işleniş biçimleri, suçlunun çeşitli demografik özellikleri ve içinde bulunduğu sosyal etkileşim ortamı üzerinde yoğunlaşmış, suçun spesifik olarak insani gelişmişlik ile ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar kısıtlı kalmıştır.

İnsan hak ve özgürlüklerini genişleten, kişilere yetkinlik ve fırsat tanıyarak insanların uzun, sağlıklı ve üretken hayat sürmelerini gerçekleştirebilmek için Birleşmiş Milletler tarafından bir gelişme programı oluşturulmuştur. Birleşmiş Milletler Gelişme Programı ile ülkelere ilişkin gelişmişlik değerleri ortaya konulmakta ve çeşitli yöntemlerle çözümlenen değerler sonucunda endeks raporlarına göre ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ölçülmektedir. Her yıl yayınlanan rapor ile de ülkelerin insani gelişmişlikleri ve gelişme süreçleri değerlendirilerek, ülkelerin endeks değerlerinin karşılaştırılması sağlanmakta ve ülkeler arasındaki farklılıkların giderilmesine yönelik farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır. İnsani gelişme endeksi; eğitim, sağlık ve gelir boyutunun birleşiminden oluşan karma bir endekstir. Suçun tek bir teori ile açıklanamayan karma yapısı ile karma değişkenlerden oluşan insani gelişme arasındaki ilişki bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

Çalışmada, OECD'nin dünya ekonomisinde önemli bir paya sahip olması ve ülkelerin sosyal ve ekonomik anlamda gelişmesinin öncelikli hedefleri arasında olması ve Türkiye'nin de aralarında bulunması sebebi ile OECD ülkeleri seçilmiştir. OECD üyesi ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişmeler ile suç arasındaki ilişki 2005-2018 yılları dönemine ait veriler panel veri analizi ile incelenmiştir. Modelde değişken olarak malvarlığına karşı suçlar (araç hırsızlığı, ev hırsızlığı, soygun, dolandırıcılık, yağma ve kara para aklama suçları) ve cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar (cinsel şiddet ve cinsel saldırı) ile İnsani Gelişme Endeksi ve İnsani Gelişme Alt Endeksleri olan Eğitim Endeksi, Gelir Endeksi ve Sağlık Endeksi kullanılmıştır. Değişkenler arasında VAR Analizi yapabilmek için öncelikle PESCADF birim kök testi uygulanmış ve değişkenler durağanlaştırılmıştır. İlgili değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi varlığının Granger nedensellik testi ile tespit edilmesinin ardından ilişkinin yönü ve derecesini ortaya koyan vektör otoregresif denklem sistemine yer verilmiştir.

İnsani Gelişme Endeksine yönelik sonuçlar şu şekildedir;

- Malvarlığına karşı suçlara yönelik olarak; Panel Granger Nedensellik sonucuna göre, insani gelişme endeksi değişkeninden malvarlığına karşı suç oranı değişkenine tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu yani ülkelerin insani gelişme endeksinin mala karşı işlenen suç oranı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Etki- Tepki fonksiyonu analizine göre; İGE ile malvarlığına karşı suç arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yani bir ülkede insani gelişme endeks oranı artarsa malvarlığına karşı suç oranı negatif yönde azalacak; insani gelişme endeks oranı azalırsa malvarlığına karşı suç oranı artacaktır. Ancak malvarlığı suçlarından İGE'ye karşı nedensellik ilişkisi bulunmadığından malvarlığı suç oranındaki herhangi bir artış ya da azalış İGE'yi etkilemeyecektir. İnsani gelişme endeksinde ± 1 şok meydana geldiğinde, mala karşı işlenen suç oranı ilk dönemler negatif yönlü tepki vermekte malvarlığı suç oranları oldukça azalmakta iken ilerleyen dönemlerde pozitif bir artış göstermiştir. Son dönemde ise eski dönem dengesinin altında seyretmiştir. Mala karşı işlenen suç oranında ± 1 şok meydana geldiğinde insani gelişim endeksinin sıfır etrafında salındığı ve bu sebeple genel anlamda tepki vermediği söylenebilmektedir. Varyans ayrıştırması sonucuna göre ise; İGE oranlarında pozitif ya da negatif bir değişiklik yaşandığında bu değişikliği açıklamada malvarlığı suç oranlarının açıklayıcı herhangi bir etkisi yoktur. Ancak malvarlığı suçlarında pozitif ya da negatif bir değişiklik yaşandığında yani malvarlığı suç oranında bir yükseliş olduğunda İGE oranlarında herhangi bir düşüş olup olmadığını ya da suç

oranlarındaki düşüşte İGE oranlarının yükselmesinin payının olup olmadığını açıklamada insani gelişme endeksinin küçük bir oranla da olsa payının olduğu tespit edilmiştir. Bulgulara göre Hipotez 1 desteklenmiştir.

- Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlara yönelik; Panel Granger Nedensellik sonucuna göre, insani gelişme endeksi değişkeninden- cinsel dokunulmazlığa karşı suç oranı değişkenine tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Ülkelerin insani gelişme endeks değerlerinin cinsel suçlar üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu; ancak cinsel suçların İGE üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Etki- Tepki fonksiyonu analizine göre; İGE ile cinsel suç arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yani bir ülkede insani gelişme endeks oranı artarsa cinsel suç oranı negatif yönde azalacak; insani gelişme endeks oranı azalırsa cinsel suç oranı artacaktır. Ayrıca İnsani Gelişme Endeksi cinsel suçlar üzerinde malvarlığına karşı suçlara göre daha çok etkili olduğu tespit edilmiştir. Varyans ayrıştırması sonucuna göre ise; cinsel suçlara karşı işlenen suç oranı değişkeninin standart sapmasında meydana gelen değişimin nedeni kendisidir. Son dönemde ise cinsel suç oranının kendisini açıklama oranı azalırken insani gelişme endeksinin cinsel suç oranının standart sapmasındaki bu değişimi açıklama oranı artmıştır. İnsani gelişme endeksinin standart sapmasında meydana gelen değişim kendisi tarafından açıklanmakta ve cinsel suç oranı insani gelişme endeksinin standart sapmasında meydana gelen değişimi çok küçük bir oranda açıklamaktadır. Bulgulara göre Hipotez 2 desteklenmiştir.

İGE Alt boyutlarına yönelik sonuçlar şu şekildedir;

- Malvarlığına karşı ve cinsel suçlara yönelik; Panel Granger Nedensellik sonucuna göre; malvarlığına karşı suç oranı ve cinsel suç oranı ile eğitim, gelir ve sağlık alt endekslerinin birleşimi ile oluşan insani gelişme endeksi arasında nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Değişken olarak alt endeksler ele alındığı ve bu üç endeksin birleşimi olan insani gelişme endeksi ile suç arasında nedensellik ilişkisi var olduğu için, ülkelerin insani gelişme alt endeks değerlerinin malvarlığına karşı suç oranı ve cinsel suç oranı üzerinde nedensellik bağı kurulmuş ve VAR Analizine geçilmiştir. Etki- Tepki fonksiyonu analizine göre ise mala karşı işlenen suç oranı ile GİNİ endeksi (gelir ile ters) arasında aynı yönlü, Eğitim ve Sağlık endeksleri arasında zıt yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bulgulara göre Hipotez 1a, 1b, 1c desteklenmiştir.

- Cinsel suç oranı ile GİNİ endeksi arasında aynı yönlü, Eğitim ve Sağlık endeksleri arasında zıt yönlü bir ilişki vardır. Bulgular Hipotez 2a, 2b, 2c'yi desteklemektedir.
- Her iki suç türü için; gelir, eğitim ve sağlık endeks oranlarında bir azalma yaşandığında suç oranlarının artması; gelir, eğitim ve sağlık endeks oranlarında bir yükseliş yaşandığında suç oranları azalması beklenmektedir.

Türkiye ile OECD ülkelerinin karşılaştırıldığı veri sonuçlarına göre, İnsani Gelişme Endeksi arttıkça suç oranları azalmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi'nin yüksek olduğu ülkelerdeki suç oranları, İnsani Gelişme Endeksi'nin düşük olduğu ülkelerdeki suç oranlarına göre daha düşüktür. Değişkenler arasında tek yönlü ilişki olması sebebi ile İGE oranlarında bir artış olması durumunda suç oranlarında bir azalma meydana gelebilecek iken; suç oranlarında herhangi bir artış ya da azalma olması İGE oranlarını etkilemeyecektir. Dolayısıyla, çalışmamızda karşılaştırılan bazı ülkelerin suç oranlarının yüksek olmasına karşın İGE oranlarının da yüksek değerde olması çalışmamızın beklenen bir sonucudur. Çalışmamızda Türkiye'nin İGE değerleri ve alt endeks değerleri OECD ülkeleri arasında en düşük değere sahip ülke grupları arasındadır.

Sosyal ve ekonomik gelişme ile eğitim, gelir, sağlık değişkenlerinin bir arada ya da ayrı ayrı kullanılarak suça yönelik çok fazla çalışma yapılmıştır. Suçun karmaşık yapısı suç teorilerinin fazlalığı ile birleşince suçun nedenlerini tespit edebilmek gittikçe zorlaşmaktadır. Çalışmalarda kullanılan değişkenler ile veri birliği ve analiz yöntemi çalışmanın tüm sonucunu etkilemekte ve çok farklı sonuçlar elde edilmektedir. Gelir unsuruna yönelik yapılan çalışmalarda GSYH, işsizlik, yoksulluk, gelir eşitsizliği değişkenleri ile suç arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olduğu çalışmalar olmakla beraber suç ile arasında bir ilişkinin olmadığı yönünde sonuçlar da mevcuttur. Sağlık, eğitim ve özellikle gelir değişkeni ile suç ilişkisine yönelik literatürde birlik sağlanamadığı tespit edilmiştir. Suç türlerinin fazlalığı, failin ve mağdurun özellikleri, suçun kanunda tanımlanma şekli, cezaların niteliği, algı düzeyi, sosyo-demografik unsurlar, göç, kentleşme, modernleşme ve farklı değişkenler suçu açıklamaya tek başına yetmemektedir. Bu çalışmada insani gelişme endeksi ve bileşenleri ile suç arasında negatif yönlü ilişkiler bulunmuştur. Bu sonuç; Becsi (1999), Budak (2010), Öcal (2010), Aksu ve Akkuş (2019), Ulucak ve Bilgili (2020), Jeke vd. (2021) bulgularını desteklemektedir. Buna karşılık Kubar'ın (2020) gelir düzeyinin artması ile ekonomik özellikteki suçların oran ve tür olarak artış gösterdiği bulgusu ile uyumlu değildir. Çalışmada

eğitim endeksi ve sağlık endeksi ile suç arasında negatif ilişki bulunmuştur. Sağlık endeksi ile suç arasında negatif ilişkinin varlığının tespiti Barlin (2010), Fishback vd. (2010), Olds vd. (1998), Kaya ve Bozkurt (2011) ve Koç'un (2013) alışmaları ile uyum göstermektedir. Eğitim endeksi ile suç arasında negatif ilişki tespiti ise Erdoğan vd. (2010), Yıldız vd. (2011), Khan vd. (2015), Arora (2017) ve Lochner'ın (2020) alışmalarında elde ettiği sonuçları desteklemektedir. Çalışmada iki suç türünün ele alınmış olması, spesifik bir endeksle (İGE), OECD lkelerinde ve belirli bir zaman dilimi esas alınarak analiz üretilmiş olması temel kısıtları oluşturmaktadır. Ayrıca, bazı ülkelerin suç oranlarına ve GİNİ endeksi verilerine ilişkin veri sağlamada yaşanan kısıtlar nedeni ile ilgili ülkeler analiz kapsamına dahil edilmemiştir.

5. ÖNERİLER

Suç evrensel bir insanlık sorunudur. Suçun bireyler ve toplum üzerinde sosyolojik, psikolojik, ekonomik olmak üzere çok boyutlu kısa ve uzun vadeli olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu bakımdan suç bütün toplumlar için öncelikli olarak başa çıkılması gereken fenomenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada gösterildiği gibi, suçun mikro kaynaklarının anlaşılmasının yanı sıra bütünsel yaklaşımlar ile ele alınması, suçun geniş sosyo-ekonomik arka planını değerlendirmek için önemli bir hareket noktasıdır. Diğer bir deyişle, suçu anlamaya yönelik tekil kaynakların yanı sıra bütüncül anlayışın geliştirilmesi gerektiği ortadadır. Literatürde tekil kaynaklara ilişkin çok sayıda araştırma bulunmasına rağmen bütüncül yaklaşımlarda görece kısıtlılık bulunmakta, üstelik belirli suç türleri üzerine odaklanılmaktadır. Burada, cinsel suçlara yönelik yapılan çalışmaların diğer suç türlerine göre daha sınırlı kaldığı gözlemlenmiştir. Çalışma bulguları eğitim, sağlık ve gelire yönelik göstergelerin pozitif yönde gelişmesi ile İnsani Gelişme Endeksinin özellikle cinsel suçları açıklayan bir faktör haline gelebileceğini göstermektedir. Bu noktada, çok değişkenli endeks ölçekleri kullanılarak cinsel suçlara yönelik farklı araştırmalar yapılabilir. Bu çalışmalarda uluslararası kuruluşların geliştirdiği endeksler dışında suç türleri üzerinde ilişkileri bilinen değişkenlerden geliştirilecek çok boyutlu özgün ölçekler kullanılabilir.

Son olarak; sağlıklı, uzun ve refah içerisinde yaşamak, bilgili ve eğitilmiş olmak her bireyin doğuştan hakkıdır. Bu hakkın gerçekleştirilmesine yönelik seçimler bireylerin sorumluluğunda olsa da bireylere bu seçim özgürlüğünün sağlanması devletin sorumluluğundadır. Bu bağlamda, hükümetlerin öncelikleri arasına, yalnızca ekonomi temelli değil ancak bireylerin yaşam kalitesini yükseltmeye ve toplumsal refahın geliştirilmesine yönelik, bireyin ön planda olduğu gelişme politikaları eklenmesi, suçla mücadelenin etkililiğine katkı sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Adalet Bakanlığı Adli İstatistikleri Yayın Arşivi, <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adli-istatistikler-yayin-arsivi>, (Erişim tarihi: 14.11.2020 11:15)
- Açıkgöz, R. (2015). Yoksulluk ve suç: Doğrusal olmayan bir ilişki. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 251-265.
- Akdeniz, S., & Üzümcü, A. (2013). Suç ve sosyoekonomik değişkenler arasındaki bağımlılık ilişkisi: Kars cezaevi üzerine bir inceleme. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(6), 115-138.
- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir kalkınma: Uygulamalı antropolojinin eylem alanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 24, 133-164.
- Aksu, H. ve Akkuş, Y. (2019). Türkiye'de mala karşı suçların sosyoekonomik belirleyicileri üzerine bir deneme: Sınır testi yaklaşımı (1970-2007). E. A. Güvel ve C. C. Aktan (Ed.), *Kriminoloji ve iktisat suç ve ceza iktisadi üzerine incelemeler* (s. 185-209) içinde. SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları.
- Akyayla, A. (2019). E. Durkheim ve B. Malinowski ekseninde “sapma” ve “suç” kavramlarına karşılaştırmalı bir bakış. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 68-76.
- Albayrak, A. S. (2005). Türkiye’de illerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinin çok değişkenli istatistik yöntemlerle incelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(1), 153-177.
- Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Y. Alp, & Y. Özışık, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Altun, Y., İşleyen, Ş., & Görür, Ç. (2018). Türkiye’de eğitim ve sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi: 1999-2017. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 223-244.
- Altunkaynak, M. (2020). UNESCO 2030 eğitim raporunda umut veren uygulamalara genel bakış: Döküman incelemesi. *Uluslararası Temel Eğitim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 40-47.
- Arora, J. (2017). An empirical investigation of the crime against woman in India. *The Rights*, 3(1).
- Arellano, M., O. Bover. (1995). *Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error – Components Models*, Journal of Econometrics, 68, 29 – 51.
- Aslan, S. (2016). *Sosyal dışlanma bağlamında genç suçluluğu* (Yayınlanmamış doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Aşkın, D. (2019). Toplumsal gerçeklik ve tanımlama: Modern sonrası dönemi tanımlama. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36, 79-99. doi:10.30794/pausbed.458994

- Atila, M. (2019). *Ekonomik krizlerin toplumsal izdüşümü: Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerin işsizlik suç ve intihara yansımaları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Ay, S. (2017). Sürdürülebilir kalkınmayı ölçmek: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 13(1), 85-100.
- Aydın, Ö. D. (2004). Ceza hukuku’nun çağdaş ilkeleri ve avrupa birliği kriterleri açısından türk ceza kanunu. *Türkiye Barolar Birliği*(53), 63-140.
- Aydın, K. (2019). Yaşam koşulları ve sağlık hastalık algıları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, (22), 32-68.
- Ayyıldız, F. V. (2017). Gelir Adaletsizliğinin Sebeplerinin Araştırılması: Ampirik Analizi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (34), 131-141.
- Bahar, P. H. (2009). *Sosyoloji*. Ankara: Uşak Yayınları.
- Bakanlığı, K. (2017). *Sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında türkiye’nin mevcut durum analizi projesi*.
- Barlin, F. S. (2010). *Türkiye’de sağlık harcamalarının ekonomik kalkınma üzerine etkileri* (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Barro, R. J., & Lee, J. W. (1993). International comparisons of educational attainment. *Journal of monetary economics*, 32(3), 363-394.
- Becker, G. S. (2015). *Hariciler bir sapkınlık sosyolojisi çalışması*. (Ş. Geniş ve L. Ünsaldı, Çev.). Ankara: Heretik. (Orjinal eserin yayın tarihi 1973).
- Becker, G. S. (1968). Crime and punishment: an economic approach. *The Journal of Political Economy*, 169-217
- Becsi, Z. (1999). Economics and Crime in the States. *Economic Review-Federal Reserve Bank of Atlanta*, 84(1), 38.
- Bilhan, S. (1983). Asya eğitim felsefesine tarihsel bir yaklaşım. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 16(2), 76-112. doi:10.1501/Egifak_0000000958
- Bingöl, O. (2017). Sosyolojik reçetelerle sağlık. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (28), 159-172. doi:10.20981/kaygi.310291
- Birleşmiş Milletler Andlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün onanması hakkında kanun. (1945, 24 Ağustos). *Resmi Gazete* (Sayı: 6092). Erişim adresi: <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/01/BirlesmisMilletlerSarti.pdf>
- BM Enformasyon Merkezi. (2020). *Birleşmiş milletler hakkında herşey*. (B. M. Merkezi, Çev.). Ankara: Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi.
- Brett, A. (2002). Natural right and civil community: The civil philosophy of hugo grotius. *The Historical Journal*, 45(1), 31-51. doi:10.1017/S0018246X001002102

- Budak, S. (2010). *İcra ve iflas kanunu'na muhalefet ve dolandırıcılık suçları bakımından, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile ekonomik suç ilişkisinin incelenmesi üzerine bir çalışma; 1997-2007 Türkiye örneği* (Master's thesis, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Buyruk, H. (2016). Ekonomik kalkınma hedefinden bin yıl kalkınma hedeflerine: Eğitim-kalkınma ilişkisine dair bir çözümleme. *Mülkiye dergisi*, 40(1), 11-142.
- Cantürk, N., & Koç, S. (2010). Adli Tıp Kurumunda değerlendirilen cinsel suç sanıklarının sosyo-demografik özellikleri ve psikiyatrik profilleri. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 63(2), 49-53.
- Centel, N., Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2013). *Türk ceza hukukuna giriş*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Cherry, K. (2015). What is psychoanalysis. *The Psychoanalytic Approach to Psychology*.
- Civelek, J. (2011). 1789 Fransız Bildirisi ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 9(1), 1-9.
- Coelho, L., Ribeiro, T., Dias, R., Santos, A., & Magalhães, T. (2010). Elder homicide in the north of Portugal. *Journal of forensic and legal medicine*, 17(7), 383-387.
- Coşkun, S., Özgenç, N. ve Güneş, S. (2015). Sosyal performansın ölçümünde yeni yöntem: Sosyal gelişme endeksi ve Türkiye'nin görünümü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (34), 121-153. doi:10.21560/spcd.05503
- Cömertler, N. ve Kar, M. (2007). Türkiye'de suç oranının ekonomik ve sosyal belirleyicileri: Kesit analizi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 62, 1-7.
- Çelik, Y. (2006). Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Sağlık . Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi , 9 (1) , 19-37 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/hacettepesid/issue/7559/99354>
- Çelik, İ. (2018). Can the Reason for Sexual Abuse of Children Be Inadequacy in Sexual Education?. *Universal Journal of Educational Research*, 6(4), 798-802.
- Çetin, H. (2002). Liberalizmin tarihsel kökenleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 79-96.
- Darçın, E. ve Darçın, M. (2017). *Suç sebeblendirme yaklaşımları*. Ankara: Nobel.
- Dolu, O. (2009). Rasyonel bir tercih olarak suç: Klasik okul düşüncelerinin suçu açıklama ve önleme kapasitesinin değerlendirilmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 11(4), 89-120.
- Dolu, O ve Büker H (2009). Caydırıcılığın sınırları: Caydırıcılık eksenli suç önleme ve mücadele politikalarına eleştirel bir yaklaşım. *Polis Bilimleri Dergisi*, 11(3), 1 - 22.
- Demirbaş, T. (2002). Suçun nedenleri - suç etolojisi Erişim adresi: <http://www.kriminoloji.com/>
- Dönmezer, S. (2002). Kriminoloji ve ceza hukuku: Suçluların tasnifi tipoloji Erişim adresi: <http://www.kriminoloji.com/>
- Dönmezer, S. (1994). *Kriminoloji*. İstanbul: Beta.

- Dritsakis, N., & Gkanas, A. (2009). The effect of socio-economic determinants on crime rates: An empirical research in the case of Greece with cointegration analysis. *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, 2(2).
- Durkheim, E. (2004). *Sosyolojik yöntemin kuralları*. (C. Saraçoğlu, Çev.) İstanbul: Bordo Siyah. (Orjinal eserin yayın tarihi 1894).
- Dursun, H. (2005). Ekonomik suçlar ve Türkiye'deki sürdürülebilir kalkınmaya etkileri. *TBB Dergisi*, 58, 215-245.
- Dursun, H. (2017). Suç ve cezada kanunilik ilkesinin düşünsel tarihçesi. *Ceza Hukuku Dergisi*, 12(33), 115-149.
- Durusoy, S., Köse, S., & Karadeniz, O. (2008). Başlıca sosyo ekonomik sorunlar suçun belirleyicisi olabilir mi? türkiye'de iller arası bir analiz.
- Eide, E., Rubin, P. H., & Shepherd, J. M. (1978). *Economics of crime*. Now Publishers Inc.
- Ehrlich, I. (1973). Participation in illegitimate activities: A theoretical and empirical investigation. *Journal of Political Economy*, 81(3), 521-565.
- Erdinç, B. (2011). İdari yaptırımların kavramsal çerçevesi ve cezai yaptırımlarla karşılaştırılması. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 239 - 276.
- Erdem, E., & Çelik, B. (2019). İnsani gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi: Bazı afrika ülkeleri üzerine bir uygulama. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (17), 13-36.
- Erdoğan, A., Tufan, E., Karaman, M. G., Atabek, M. S., Koparan, C., Özdemir, E., ... & Ankaralı, H. (2010). Türkiye'nin dört farklı bölgesinde çocuk ve ergenlere cinsel tacizde bulunan kişilerin karakteristik özellikleri. *Anadolu Psikiyatr Derg*, 12, 55-61.
- Friday, P. C. (1998). Crime and crime prevention in China: A challenge to the development-crime nexus. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 14(3), 296-314.
- Fırat, E., Ürün, E. ve Aydın, A. (2015). Kalkınma ve eğitim ilişkisi: İnsani gelişme endeksine göre Türkiye'nin eğitim düzeyinin değerlendirilmesi. *International Conference On Eurasian Economies*, (s. 876-883) içinde.
- Fishback, P. V., Johnson, R. S., & Kantor, S. (2010). Striking at the roots of crime: The impact of welfare spending on crime during the great depression. *The Journal of Law and Economics*, 53(4), 715-740.
- Foucault, M. (1992). *Hapisenin doğuşu*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.
- Fougère, D., Kramarz, F., & Pouget, J. (2009). Youth unemployment and crime. *Journal of the european economic association*, 7(5), 909-938.
- Freeman, R. B. (1994). Crime and the job market.
- Gökçek, L. G. ve Akyüz, F. (2013). Sümer kanunları. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 1-10.
- Gönç, T. (2017). Neoliberal politikaların küresel düzeyde sağlık üzerindeki etkileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 17(1), 159-178.

- Granger C. (1988). *Causality, Cointegration and Control*, Journal of Economic Dynamics and Control. 12,551-559.
- Grotius, H. (1967). *Savaş ve barış hukuku*. (S. L. Meray, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Güllü, İ. (2014). Suç olgusuna teorik ve eleştirel bir yaklaşım. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 104-107.
- Gültekin, H., & Oğuzhan, A. (2021). Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Suç Üzerine Etkisi: Düzey-2 Bölgeleri Mekânsal Panel Veri Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (31), 293-310.
- Günsoy, G. (2005). İnsani gelişme kavramı ve sağlıklı yaşam hakkı. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 35-52.
- Gürlük, S. (2010). Sürdürülebilir kalkınma gelişmekte olan ülkelerde uygulanabilir mi? *Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(2), 85-99.
- Gürses, D. (2009). İnsani gelişme ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 339-350.
- Güvel, E. A. (2004). *Suç ve ceza ekonomisi*. Ankara: Roma.
- Haq, M. (1995). New imperatives of human security. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 4(1), 68-73.
- Hsiao, C. (2007). *Panel data analysis, advantages and challenges*. Sociedad de Estadística e Investigación Operativa Test, 1-22.
- Hafizoğulları, Z. ve Güngör, D. (2007). Türk ceza hukukunda suçların tasnifi. *Türkiye Barolar Birliği*, 69, 21-50.
- Harris, J. M. (2000). *Sürdürülebilir kalkınmanın temel prensipleri*. USA: Tufts University.
- Heineke, J. M. (1978). Economic models of criminal behavior: An overview. *North-Holland Publishing Company*.
- Himmetoğlu, B., Oğuz Balıktay, S., Demirci, S., Yılmaz, G., & Cengizoğlu, S. (2021). *Bir bakışta eğitim 2021: Türkiye üzerine değerlendirme ve öneriler*. OECD.
- Hooghe, M., Vanhoutte, B., Hardyns, W., & Bircan, T. (2011). Unemployment, inequality, poverty and crime: Spatial distribution patterns of criminal acts in Belgium, 2001–06. *The British Journal of Criminology*, 51(1), 1-20.
- Jeke, L., Chitenderu, T. ve Moyo, C. (2021). Güney Afrika'da Suç ve Ekonomik Kalkınma: Bir Panel Veri Analizi. *International Journal of Economics & Business Administration (IJEBA)*, 9 (2), 424-438.

- Jennings, W., Farrall, S., & Bevan, S. (2012). The economy, crime and time: An analysis of recorded property crime in England & Wales 1961–2006. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 40(3), 192-210.
- Jonathan, OE, Olusola, AJ, Bernadin, TCA ve Inoussa, TM (2021). Suçun Sosyo-Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkileri. *Akdeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (5), 71-71
- Kabahatlar Kanunu. (2005, 31 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı : 25772 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5326.pdf>
- Kaçanoğlu, M. (2020). Amartya sen'in kalkınma anlayışına yöneltlen eleştiriler üzerine bir değerlendirme. *Ekonomik Yaklaşım Derneği*, 31(116), 93-134.
- Karadağ, N., & Balkar, B. (2015). Toplumsal kalkınmanın bir aracı olarak eğitim. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 225-239.
- Karadağ, U. (2020). Süreklilik mi kopuş mu?: Thomas Hobbes ve John Locke'un toplum sözleşmesi teorilerinin sınırlı bir mukayesesi. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(185-186), 107-136.
- Kanbir, Ö. (2020). Ekonomik gelişmenin ölçümüne bir katkı: gelir dağılımı adaletine göre düzeltilmiş insani gelişme endeksi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi (İKTİSAD)*, 5(11), 1-20.
- Kaya, M. V., & Bozkurt, İ. (2011). İşsizlik, kişi başına milli gelir (yoksulluk), suç oranı ve yeşil kart: 1993–2009 Türkiye örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 133-140.
- Keskin, A. (2011). Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü Ve Türkiye. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 125-153.
- Khan, N., Ahmed, J., Nawaz, M., & Zaman, K. (2015). The socio-economic determinants of crime in Pakistan: New evidence on an old debate. *Arab Economic and Business Journal*, 10(2), 73-81.
- Kizmaz, Z. (2012). Gelişmekte olan ülkelerde suç: suç oranlarının artışı üzerine sosyolojik bir çözümleme. *Mukaddime*, (5), 51-74.
- Karakehya, H. (2008). Modern cezalandırma sistemlerinin büyük anlatıları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 66(1), 87-108.
- Kaşıkkara, M. S. ve Kaşıkkara, S. (2017). Post-modernizm ve hukuk. *Hacettepe HFD*, 7(1), 497–520.
- Kerov, Z. M. (2020). *İlkel toplum köleci toplum feodal toplum*. (G. Birol, Çev.). Ankara: Dorlion.
- Kılıç, Y. ve Erdem, F. (2015). Eski Mezopotamya Hukuku'nda mesleki suçlara verilen cezalar. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2(7), 1-30.
- Kılıç, Y. ve Eser, E. (2019). Mezopotamya kent devletlerinin kuruluş nazariyeleri ve etkin bir faktör olarak din. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6(2), 519-545.
- Kılıçoğlu, N. (2019). *İnsani gelişme endeksi ve işsizlik göstergelerinin analizi: Türkiye ekonomisi örneği*. Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Kirmanoglu, H. (2005). Amartya Sen'in özgürlük ve kalkınma üzerine düşüncelerine bir bakış. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (47), 21-30.

- Kızmaz, Z. (2003). Ekonomik yapı ve suç: Bazı araştırma bulguları üzerine genel bir değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 279-304.
- Kızmaz, Z. (2005). Kriminolojide yeni yönelimler: Bütünleşik (integrated) suç kuramları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 349-377.
- Kızmaz, Z. (2006). Suçun siyasi doğası üzerine odaklaşan kurumlar ve bu kurumların eleştirisi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(12), 97-114.
- Koç, A. (2013). Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme ilişkisi: Yatay kesit analizi ile AB ülkeleri üzerine bir değerlendirme. *Maliye Dergisi*, (165), 241-258.
- Kubar, Y. (2020). Ekonomik suçlar üzerine bir alan çalışması: kayseri kapalı cezaevi örneği. *The Journal of Social Science*, 4(7), 359-376.
- Love, I. Zicchino, L., (2006). *Financial Development and Dynamic Investment Behavior: Evidence from A Panel VAR*, The Quarterly Review of Economics and Finance, 46, 190-210.
- Lochner, L. (2020). Education and crime. *The economics of education* (pp. 109-117). Academic Press.
- Machin, S., & Meghir, C. (2004). Crime and economic incentives. *Journal of Human resources*, 39(4), 958-979.
- Mahmutoğlu, F. S. (2017). Suç-kabahat ayırımı-idari ceza hukukunun temelleri.
- Mayor, T. ve Yayla, A. (2013). Avcı-toplayıcılar: Orijinal liberteryenler. *Liberal Düşünce Dergisi*, 71, 227-246.
- Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. Newyork: The Free Press.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2020, 23 Aralık). PISA nedir? Erişim adresi: <https://pisa.meb.gov.tr/www/pisa-nedir/icerik/4>.
- Muş, E. (2016). *Kriminoloji suç teorileri ve uygulamaları*. Ankara: Karınca.
- OECD. (2021). Education at a Glance 2021: <https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/> adresinden alındı
- Okumuş, H. (1994). *Cinsel suç faillerinde kişilik yapısı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Olds, D., Henderson Jr, CR, Cole, R., Eckenrode, J., Kitzman, H., Luckey, D., ... & Powers, J. (1998). Evde hemşire ziyaretinin çocukların suçlu ve antisosyal davranışları üzerindeki uzun vadeli etkileri: Randomize kontrollü bir çalışmanın 15 yıllık takibi. *Jama*, 280 (14), 1238-1244.
- Özdemir, A., & Salihoğlu, M. (2019). Ekonomik ve Politik Faktörlerin İnsani Gelişmişlik Üzerindeki Etkileri. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 21-35.
- Ozmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(12), 1853-1876.
- Öcal, O. (2010). *Suçun sosyal ve ekonomik belirleyicileri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Öncü, F., Sercan, M., Ger, C., Bilici, R., Ural, C., & UYGUR, N. (2007). Sosyoekonomik etmenlerin ve sosyodemografik özelliklerin psikotik olguların suç işleminde etkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(1), 4-12.
- Özbay, M. (2005). Bilim ve kültür aktarıcısı olarak yazı. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, (2), 67-74.
- Özen, S. (1993). Sosyolojide bir alan: Sağlık sosyolojisi ve sağlık-toplumsal yapı ilişkileri. *Sosyoloji Dergisi*, (4), 73-85.
- Özmete, E. (2010). Sosyal Hizmette Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı: Kavramsal Analiz . Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi , 22 (22) , 79-90 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21095/227187>
- Pesaran, M. Hashem; (2004), *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels*, University of Cambridge Working Paper, 0435.
- Pesaran, M. Hashem; (2007), *A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence*, Journal of Applied Econometrics, 22(2), pp. 265-312.
- Pressman, S. (2014). *Leading contemporary economists economics at the cutting edge*. İngiltere: Routledge.
- Rahimov, P. D. (2014). *Suç ve ceza*. İstanbul: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Sarı, Ö. ve Önkıl, G. (2013). *Suçun sosyolojisi - cezanın felsefesi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sarıgüzel, H. (2013). Uluslar arası ceza mahkemesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* (3), 230-273.
- Saygın, A. (2017, 1 Mayıs). Sümer medeniyeti üzerine bir inceleme. Erişim adresi: <https://academia.edu>
- SDSN Turkey. (2021). Sürdürülebilir kalkınma amaçları. Erişim adresi: <http://unsdsn.boun.edu.tr/surdurulebilir-kalkinma-amaclari/>
- Sekreterliği, T. (2011). *Avrupa Birliği Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin işleyişi hakkında antlaşma*. Ankara: Ofset Fotomat. Erişim adresi: <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>
- Sellin, T. (1958). Pioneers in criminology xv--enrico ferri. *Crim. L. Criminology & Police Sci*, 48(5), 476-490.
- Sen, A. K. (2000). What is development about? G. M. Meier ve J. E. Stiglitz (Ed.), *Frontiers of development economics : The future in perspective* (s. 506) içinde. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
- Sims, C. A. (1980). *Macroeconomics and reality*. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1-48.
- Soares, R. R. (2004). Development, crime and punishment: accounting for the international differences in crime rates. *Journal of development Economics*, 73(1), 155-184.

- Stanton, E. A. (2007). The human development index: A history. *Political Economy Research Institute, University of Massachusetts at Amherst*, (127).
- Şahin, G. ve Gökdemir, L. (2016). İnsani gelişme endeksi bileşenlerinin türkiye ölçeğinde ardl sınır testi ile sınanması. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(1), 1-24.
- Şeker, S. D. (2011). *Türkiye'nin insani gelişim endeksi ve endeks sıralamasının analizi*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Şen, E. (2010). Kabahatlar kanunu'nun ceza muhakemesi kanunu hükümleri ile ilişkisi. *Ceza Hukuk Dergisi*, 5(12), 11-17.
- Şentürk-Ulucak, Z., & Bilgili, F. (2020). Suçun İktisadi Analizi: Türkiye ve Avrupa Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama 1. *Sosyoekonomi*, 28(46), 349-370.
- Taban, S. (2006). Türkiye'de sağlık ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi. *Sosyoekonomi*, 4(4).
- Tatlı, H., & Barak, D. (2021). Sağlık Harcamaları, Hükümet Etkinliği ve Beklenen Yaşam Süresi: OECD Ülkelerinden Yeni Kanıtlar. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 65-97.
- T.C. Anayasası. (1982, 18 Ekim). *Resmi Gazete* (Sayı: 2709). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>
- Tekin, A. (2011). Küreselleşen dünyada bölgesel kalkınma dinamikleri, kamu politikaları ve bölgesel kalkınma ajansları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (29).
- Topçuoğlu, T. (2014). *Kriminoloji-1*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Torres-Preciado, V. H., Polanco-Gaytán, M., & Tinoco-Zermeño, M. A. (2017). Crime and regional economic growth in Mexico: a spatial perspective. *Papers in regional science*, 96(3), 477-494.
- Tosun, K. E. (2009). Sürdürülebilirlik olgusu ve kentsel yapıya etkileri. *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 5(2).
- Türk Ceza Kanunu. (2004, 12 Ekim). *Resmi Gazete* (Sayı: 25611). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Tüylüoğlu, Ş. ve Karalı, B. (2006). İnsani kalkınma endeksi ve Türkiye için değerlendirilmesi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(12), 53-88.
- Uludağlı, N. P. (2011). *Suçla Karışmış ve Karışmamış Ergenlerin Aile, Akran, Mahalle Özellikleri ile Psikolojik ve Akademik Niteliklerinin İncelenmesi* (Doctoral dissertation, Doktora Tezi, Ankara).
- UNDP. (1990). *Human development report*. New York: Oxford University Press.
- UNDP. (2014). *Human development report*. New York: Oxford University Press.
- UNDP. (2015). *Human development report*. New York: Oxford University Press.
- UNDP. (2016). *Human develepmont report*. New York: Oxford University Press.

- UNDP. (2017). *Human development report*. New York: Oxford University Press.
- UNDP. (2018). *Human development report*. New York: Oxford University Press.
- UNDP. (2019). *Human development report*. New York: Oxford University Press.
- UNDP. (2020). Teknik notlar. Erişim adresi: <https://www1.undp.org/content/dam/turkey/ UNDP-TR-TECHNICAL-NOTES-HDI-IHDI-HDR-2020-TR.pdf>
- Europa Union. (2020). Development and cooperation. Erişim adresi: https://europa.eu/ european-union/topics/development-cooperation_en.
- UNDP Türkiye. (2021). Nitelikli eğitim: <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-4-quality-education.html> adresinden alındı
- UNDP. (2021). *Global Human Development Indicators*. UNDP: <https://hdr.undp.org/en/countries> adresinden alındı
- United Nation. (2020). About us. Erişim adresi: <https://www.un.org/en/about-us>
- Ural, P. D. (2010). *Pozitivist felsefe*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Ünver, M. ve Bakırtaş, İ. (2008). Suçun ekonomik analizi: Genel bir değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), 35-56.
- Üstün, Ç. ve Karakaş, D. (2021). Türkiye'nin sağlık göstergelerinin bölgesel ve uluslararası karşılaştırma perspektifinden değerlendirilmesi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(20. Bölge Bilimi ve Planlama Kongresi Özel Sayısı), 107-132.
- WHO (2009). Basic Documents. Switzerland: Publications of the World Health Organizatio. (Erişim: 10.11.2016), <http://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/basic-documents47-en.pdf>
- Yavuz, C. (2019). Avrupa insan hakları sözleşmesi çerçevesinde suç ve cezaların kanuniliği ilkesi. *Türkiye Barolar Birliği*, 32(145), 13-52.
- Yavuz, E. (2018). *Devletin sunduğu eğitim hizmetlerinin suç oranlarının azaltılması üzerine etkisi:Türkiye üzerine bir analiz* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yavuz, H. B. (2019). *Etki değerlendirmesi: Sürdürülebilir kalkınmada izleme ve değerlendirme perspektifi*. Ankara: Pelikan Yayınevi.
- Yıkılmaz, R. F. (2011). *Sürdürülebilir kalkınmanın ölçülmesi ve türkiye için yöntem geliştirilmesi*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi. Yayın No: 2820. Ankara.
- Yıldız, Z. (2004). Eğitim düzeyi ile suç düzeyi arasındaki ilişkinin araştırılması. *Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 278-291.
- Yıldız, R., Oğuz, Ö. C. A. L. ve Yıldırım, E. (2011). Suçun sosyoekonomik belirleyicileri: Kayseri üzerine bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (36), 15-31.

Yıldırım, A. (2014). Sosyo-Kültürel Yapı ve Suç Olgusu Arasındaki İlişki: Malatya İli Örneği. *MÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16. s. 1-7.

Zengin, S. E. (2018). İnsan-merkezciliğin yükselişi: Avcı-toplayıcılıktan günümüze hayvanın değişen statüsü. *Doğu Batı*, 82, 143-165.

